

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus: Suomen 4. määräaikaisraportti

Tämä on Suomen hallituksen neljäs kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaa kansainvälistä yleissopimusta koskeva määräaikaisraportti. Edellinen raportti annettiin tammikuussa 1997, mutta naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CEDAW-komitea) ei ole vielä käsitellyt sitä, vaan kolmas ja neljäs raportti tullaan käsittelemään yhtäaikaisesti komitean kesän 2000 istunnossa*. Tämä raportti on päivitysraportti, jossa keskitytään erityisesti CEDAW- komitean edellisen raportin johdosta antamissaan loppupäätelmissä esille ottamiin kysymyksiin. Lisäksi raportissa on tietoja uusimmasta lainsäädännöstä ja toimista, joihin on ryhdytty naisiin kohdistuvan syrjinnän poistamiseksi.

Raportin valmistelusta on vastannut ulkoasiainministeriö yhteistyössä eri ministeriöiden ja viranomaisten kanssa. Kansalaisjärjestöiltä ja eräiltä muilta tahoilta on pyydetty kirjallisia lausuntoja raportin valmistelua varten. Lisäksi syyskuussa 1999 järjestettiin viranomaisille, kansalaisjärjestöille, työmarkkinajärjestöille ja neuvottelukunnille kuulemistilaisuus, jossa niillä oli mahdollisuus esittää näkemyksiään ja huomioitaan raporttiluonnoksesta.

Raportti on toimitettu Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerille lokakuussa 1999.

1 artikla

2 artikla

1. Perusoikeusuudistus

2. Tasa-arvolaki

3 artikla

1. Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelma

2. Hallitusohjelma

3. Sukupuolibarometri

4 artikla

1. Tasa-arvolain kiintiösäännös

5 artikla

1. Naisiin kohdistuva väkivalta

1.1 Lainsäädännöllisiä toimenpiteitä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi

1.2 Lähestymiskieltoa koskeva lainsäädäntö

1.3 Rikoksen uhrin tukeminen

1.4 Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyhanke

1.5 Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskeva tutkimus

2. Vähemmistöryhmät

2.1 Romaninaiset

2.2 Maahanmuuttajanaiset

2.3 Pakolaisnaiset

3. Vammaiset naiset

4. Tasa-arvon edistäminen tiedotusvälineissä

5. Syrjivä mainonta

6. Miesten ja naisten yhteinen vastuu perheestä

6.1 Palkaton kotityö

6.2 Perhevapaat

6 artikla

1. Naisten kaupallisen hyväksikäytön ehkäiseminen

1.1 Prostituution ehkäisyhanke

1.2 Eroottisten puhelinpalvelujen käyttöön liittyviä ongelmia käsittelevä työryhmä

1.3 Seksuaalirikoslainsäädännön uudistus

1.4 Aikuisten viihdepalvelut Internetissä

1.5 Prostituution kieltäminen julkisilla paikoilla

2. Seksuaalioikeudet

7 artikla

1. Vaalioikeus

2. Hallituksen kokoonpano

3. Valtion virkamieslaki

3.1 Valtion henkilöstöpolitiikka

3.2 Ylimmät virkamiehet

4. Naisjärjestöjen saama rahoitus

8 artikla

9 artikla

10 artikla

1. Työelämän tasa-arvon edistäminen työvoimapolitiittisin toimin

2. Koulutus ja tasa-arvo

3. Liikunta- ja nuorisopolitiittiset toimet

3.1 Nuorisopolitiikka

3.2 Liikuntapolitiikka

4. Naistutkimus

11 artikla

1. Syrjinnän poistaminen työelämässä

1.1 Tasa-arvon edistäminen työelämässä

1.1.1 Tasa-arvosuunnitelmat

1.1.2 Kansallinen työelämän kehittämissuunnitelma

2. Epätyypilliset työsuhteet

3. Maahanmuuttajanaisten asema työmarkkinoilla

4. Romaneille ja saamenkielisille kohdennetut työvoimapalvelut

5. Vammaisten henkilöiden ammatillisen koulutuksen ja työllisyyden tukeminen

6. Työ- ja virkaehtosopimusjärjestelmä

7. Palkkaus

8. Naisten työttömyys

8.1 Naisten työttömyys vuosina 1997–1998

8.2 Työhallinnon toimenpiteet naisten työttömyyden vähentämiseksi

8.3 Ikääntyvät naistyöntekijät

9. Sosiaaliturva

9.1 Sosiaalimenojen kehitys

9.2 Eläke-etuudet

10. Lasten päivähoito

11. Raskaana olevien naisten erityissuojelu työtehtävissä

12 artikla

1. Terveyden edistäminen

1.1 Huumeet

1.2 Tupakointi erityisesti nuorten keskuudessa

2. Raskauden aikainen ja sitä seuraava terveydenhuolto

3. Perhesuunnittelu ja raskaudenkeskeytykset

4. Seksiteitse tarttuvat taudit

13 artikla

1. Naisyrittäjyyden tukeminen

1.1 Naisyrittäjyyden tukeminen kansallisten aluekehittämissuunnitelmien avulla

1.2 Naisyrittäjien tuki EU:n rakennerahastojen kautta

2. Tasa-arvon edistäminen kulttuurin alalla

14 artikla

1. Maaseudun kehittäminen

15 artikla

16 artikla

Liitteet

1 artikla

Tässä yleissopimuksessa "naisiin kohdistuva syrjintä" tarkoittaa kaikkea sellaista sukupuolen perusteella tapahtuvaa syrjintää, poissulkemista tai rajoittamista, jonka tarkoitus on heikentää naisille - miesten ja naisten tasa-arvon pohjalta ja siviilisäädystä riippumatta - kuuluvien yhtäläisten ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tunnustamista, nauttimista tai toteuttamista poliittisella, taloudellisella, yhteiskunnallisella, sivistyksellisellä, kansalaisoikeuksiin liittyvällä tai muilla elämän aloilla tai mitätöidä nämä oikeudet.

2 artikla

Sopimusvaltiot tuomitsevat naisten syrjinnän kaikki muodot ja sopivat siitä, että ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin keinoin viipymättä poistamaan naisiin kohdistuvaa syrjintää ja tämän saavuttamiseksi sitoutuvat:

sisällyttämään kansalliseen perustuslakiinsa tai muuhun asianmukaiseen lainsäädäntöön miesten ja naisten tasa-arvon periaatteen, ellei niin ole jo tehty, ja varmistamaan laeilla ja muilla asianmukaisilla keinoilla tämän periaatteen toteutumisen käytännössä;

hyväksymään asianmukaiset lainsäädäntö- ja muut toimet, jotka kieltävät kaiken naisten syrjinnän, niihin tarvittaessa liittyvine sanktioineen;

turvaamaan naisten oikeuksien juridisen suojaamisen samoin perustein kuin miestenkin ja varmistamaan sen, että toimivaltaisten kansallisten tuomioistuinten ja muiden julkisten instituutioiden välityksellä naisille taataan tehokas suoja kaikkia syrjintätoimia vastaan;

pidättymään kaikista naisia syrjivistä toimista tai käytännöistä ja varmistamaan, että julkiset viranomaiset ja laitokset toimivat tämän veloitteen mukaisesti;

ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin henkilöiden, järjestöjen tai yritysten taholta tapahtuvan naisten syrjinnän poistamiseksi;

ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimiin, mukaan lukien lainsäädäntötoimet, olemassa olevien naisia syrjivien lakien ja muiden säännösten. tapojen ja käytäntöjen muuttamiseksi tai poistamiseksi;

kumoamaan kaikki sellaiset kansalliset rikosoikeudelliset määräykset, jotka merkitsevät naisiin kohdistuvaa syrjintää.

1. Perusoikeusuudistus

Suomessa on toteutettu perustuslain kokonaisuudistus ja uusi perustuslaki (731/1999) tulee voimaan 1.3.2000. Aikaisemmat uudistetut perusoikeussäännökset on siirretty lähes muuttumattomina uuden perustuslain 2 lukuun. Perustuslakiuudistus ei näin ollen aiheuta muutoksia yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskeviin säännöksiin. Perusoikeussäännösten merkitys tuomioistuinten ratkaisukäytännössä

saattaa uudistuksen johdosta kuitenkin entisestään vahvistua, sillä tuomioistuimen on uuden perustuslain 106 §:n mukaan annettava etusija perustuslain säännökselle, jos tavallisen lain soveltaminen olisi tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa.

2. Tasa-arvolaki

Joulukuussa 1997 Suomi kumosi naisten ja miesten tasa-arvosta annetun lain (jäljempänä tasa-arvolaki) täytäntöönpanosäännöksen, joka mahdollisti ennen lain voimaantuloa käyttöön otettujen tasa-arvon vastaisten lisäeläkejärjestelyjen ylläpitämisen. Samaan aikaan Suomen eduskunta hyväksyi erillisen lain vapaaehtoisten lisäeläkejärjestelyjen tasa-arvoistamisesta (1038/1997), jonka nojalla vapaaehtoisten lisäeläkejärjestelyjen mukaiset eläkeiät ja -etuudet muutettiin koskemaan yhtä lailla naisia ja miehiä. Laissa määrätään työmarkkinajärjestöjen sopimasta tasa-arvoistamismenettelystä, ja tätä menettelyä sovelletaan, kunnes toisin sovitaan. Nämä säännökset antavat lisäeläkejärjestelyjen piiriin kuuluvalla työntekijälle tietyin ehdoin yksilöllisen oikeuden valita aiemman alemman eläkeiän ja järjestelyn mukaisen nykyisen korkeamman eläkeiän välillä. Etuuksien tasa-arvoistaminen koskee työntekijöiden kaikkia lisäeläkejärjestelyjä. Laki tuli voimaan 1.12.1997 (Ks. tapaus 3, liite 1).

Syrjinnän vuoksi maksettavien korvausten määriä on myös korotettu: korvauksen vähimmäismäärä on 15 600 mk ja enimmäismäärä 51 900 mk. Syrjintätyypistä ja -olosuhteista riippuen suurinta korvaussummaa voidaan korottaa. Enimmäissumma voidaan enintään kaksinkertaistaa. Muutoin tasa-arvolain korvaussäännökset ovat säilyneet ennallaan.

Tasa-arvovaltuutetun toimintaa on selostettu jo aikaisemmissa raporteissa. Tasa-arvovaltuutetulta pyydettiin lausuntoa vuonna 1997 yhteensä 138 tapauksesta ja vuonna 1998 tapauksesta. Suurin osa pyynnöistä koski syrjintää työelämässä. Vuonna 1997 lausuntopyynnön esittäneistä 58 % oli naisia ja 28 % miehiä. Vuonna 1998 naisia oli 47 % ja miehiä 35 %. Esimerkkejä tasa-arvovaltuutetun tasa-arvolain soveltamista koskevista lausunnoista on liitteessä 1.

Vuonna 1987 voimaan tulleen tasa-arvolain käytännön vaikutuksia käsitellään tutkimuksessa, joka käynnistettiin syksyllä 1998. Siinä tarkastellaan lain soveltamista ja sen sosiaalisia vaikutuksia muun muassa työelämässä ja päätöksenteossa. Tutkimukseen sisältyy myös tasa-arvovaltuutettuun yhteyttä ottaneiden asiakkaiden haastattelu.

3 artikla

Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin toimiin, mukaan lukien lainsäädäntötoimet, kaikilla aloilla, erityisesti poliittisella, yhteiskunnallisella, taloudellisella ja sivistyksellisellä alalla, varmistaa naisten täyden kehityksen ja etenemisen, jotta heille taataan mahdollisuudet harjoittaa ja nauttia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia tasa-arvoisina miesten kanssa.

1. Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelma

Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelma vuosiksi 1997-99 hyväksyttiin helmikuussa 1997 (liite 2). Koska ohjelmassa noudatetaan pääosin Pekingin toimintaohjelman periaatteita, siinä korostetaan naisten vaikutusvallan vahvistamista, naisten ihmisoikeuksien edistämistä ja suojelua sekä tasa-arvon edistämistä valtavirtaistamisen avulla. Valtavirtaistamisella tarkoitetaan tasa-arvon edistämistä ulottamalla tasa-arvoulottuvuus sekä valmisteluvaiheeseen että kaikille päätöksenteon tasoille. Keskeisiä alueita ovat työelämä, kasvatus ja koulutus, tietoyhteiskunta, miesten rooli tasa-arvon edistämässä sekä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisy.

Sen lisäksi, että tasa-arvo-ohjelma on Suomen hallituksen tasa-arvopolitiikan väline, se toimii kanavana, jonka kautta hallitus tiedottaa kansalaisille tasa-arvoasioita koskevista periaatteistaan ja käytännön toimistaan.

Tasa-arvo-ohjelmassa esitetyt tavoitteet on toteutettu hankkeina ja tehtävinä. Tasa-arvo-ohjelmaan ohjelmaan kuuluu yhteensä 96 hanketta, joista 23 on jo saatu päätökseen ja 65 on käynnissä. 8 hankkeen osalta toimenpiteisiin ei ole vielä ryhdytty. Esimerkkeinä meneillään olevista projekteista voidaan mainita tasa-arvolain vaikutusten arviointi, sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistaminen hallinnossa sekä kansallisen työllisyysohjelman ja EU:n rakennerahasto-ohjelman tasa-arvotavoitteiden vahvistaminen.

Yksi tasa-arvo-ohjelman merkittävistä aikaansaannoksista on viisivuotinen eri sektorit läpileikkaava hanke naisiin kohdistuvan väkivallan estämiseksi. Hanketta selostetaan tarkemmin 5 artiklaa koskevassa 1. jaksossa.

Tasa-arvo-ohjelman saavutuksiin kuuluu mm. se, naisyrittäjät saavat entistä enemmän tukea. Naisyrittäjille on myönnetty erityislainoja, ja naisyrittäjyyden kannustamiseksi on annettu yksilöllisesti suunniteltua koulutusta ja neuvontaa. Viime aikoina naisyrittäjiä on tullut lisää korjausalalle ja yrityspalvelualalle. Maaseudun naisten yrittäjyyden ja omaehtoisen työllistymisen tukemiseksi on ryhdytty erityistoimiin.

Useimmissa ministeriöissä on järjestetty sisäinen tasa-arvo-ohjelman toimeenpanon seuranta. Lisäksi seurantaprosessissa kutakin hanketta kohden on määrätty yhteys- tai vastuuhenkilö.

Valtavirtaistamisperiaatteen mukaisesti yksi tasa-arvo-ohjelman tavoitteista oli laajentaa tasa-arvotyö koskemaan tehokkaammin koko valtionhallintoa. Tasa-arvo-ohjelman seurannasta vastaavaksi tahoksi perustettiin virkamiestyöryhmä, joka on ensimmäinen kaikkien ministeriöiden edustajista koostuva ministeriöiden välinen elin, jonka tehtävänä on käsitellä tasa-arvoasioita. Tasa-arvopolitiikasta tuli näkyvämpää ja tehokkaampaa, ja tasa-arvonäkökohdat heijastuivat jopa ohjelman ulkopuolisissa hankkeissa.

Työryhmä julkaisi tasa-arvo-ohjelman seurantaraportin toukokuussa 1998. Raportissa esitettiin ministeriöiden vuonna 1997 toteuttamat toimenpiteet ja suunnitelmat vuodelle 1998. Seurantatyöryhmä sai työnsä päätökseen helmikuussa 1999, jolloin se jätti loppuraporttinsa ("Tasa-arvo valtavirtaan; sukupuolten tasa-arvon tila vuosituhannen kynnyksellä"). Toimenpiteiden lisäksi loppuraportissa annetaan selvitys Suomen tasa-arvon tämänhetkisestä tilasta (liite 3).

2. Hallitusohjelma

Suomen nykyisen hallituksen ohjelmassa esitettyjä tasa-arvotavoitteita ovat mm. valtavirtaistamisperiaatteen toteuttaminen valtionhallinnossa ja erityisesti uuden lainsäädännön laatimisen yhteydessä sekä samapalkkaisuusperiaatteen toteuttaminen työelämässä samoin kuin joustavampien perhevapaiden kehittäminen ja sukupuolten tasa-arvon vahvistaminen. Perhevapaiden kustannusten jakamista molempien vanhempien työnantajien kesken ja erityisen "isän kuukauden" sisällyttämistä perhevapaajärjestelmään tutkitaan. Hallitus tulee ohjelmansa mukaisesti tarkastelemaan uuden lainsäädännön vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon. Lisäksi tasa-arvoasioiden hallinnointia tullaan selkeyttämään ja asiaan liittyviä voimavaroja vahvistamaan sosiaali- ja terveysministeriössä. Hallituksen ulkopoliitikassa korostetaan naisten ihmisoikeuksia.

3. Sukupuolibarometri

Vuonna 1998 tasa-arvoasiain neuvottelukunta ja Tilastokeskus julkaisivat sukupuolten tasa-arvon edistämistä koskevan toimintaohjelman tavoitteiden mukaisesti Suomen ensimmäisen sukupuolibarometrin (liite 4). Barometri on tiettävästi maailman ensimmäinen maanlaajuinen haastattelututkimus, jossa käsitellään yksinomaan tavallisten ihmisten kokemuksia, mielipiteitä ja asenteita naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta.

Barometrin mukaan yleinen mielipide suosii sukupuolten tasa-arvoa. Suurin osa naisista ja miehistä koki, että yleisesti ottaen naiset eivät ole miesten kanssa samassa asemassa Suomessa. Kuitenkin puolet haastatelluista naisista ja miehistä uskoi tasa-arvon lisääntyvän seuraavien kymmenen vuoden aikana ja jonkin verran pienempi osa arveli muutoksia tulevan vain vähän.

Selvä enemmistö niin naisista kuin miehistä katsoi, että naimisissa olevilla naisilla on täysi oikeus käydä ansiotyössä perhetilanteestaan riippumatta. Naiset vastaavat edelleen perheiden hyvinvoinnista, mutta sekä naiset että miehet ovat yleisesti ottaen yksimielisiä siitä, että miesten tulisi ottaa enemmän osaa lastensa hoitamiseen ja kasvattamiseen.

Sekä naiset että miehet tunnustivat työssä vallitsevan epätasa-arvon, mutta naiset näyttivät suhtautuvan kriittisemmin tasa-arvoon työssä.

Sukupuolibarometrejä tullaan tekemään myöhemmin säännöllisin väliajoin, jotta nähdään, mihin suuntaan sukupuolten tasa-arvon toteutuminen Suomessa kehittyy.

4 artikla

1. Sopimusvaltioiden hyväksymiä väliaikaisia erityistoimia tosiasiallisen tasa-arvon toteutumisen jouduttamiseksi ei katsota syrjinnäksi tämän yleissopimuksen tarkoittamassa mielessä, mutta ne eivät missään tapauksessa saa johtaa eriarvoisten tai erillisten normien ylläpitämiseen; näistä toimenpiteistä tulee luopua, kun yhtäläisten mahdollisuuksien ja tasa-arvoisen kohtelun päämäärät on saavutettu.

2. 2. Syrjinnäksi ei katsota sopimusvaltioiden hyväksymiä äityssuojaa koskevia erityistoimia, joihin kuuluvat myös tämän yleissopimuksen mukaiset toimet.

1. Tasa-arvolain kiintiösäännös

Vuonna 1995 muutetun tasa-arvolain 40 %:n kiintiösäännös on lisännyt naisten osallistumista päätöksentekoon kuntatasolla. Vuoden 1996 kunnallisvaaleissa naisten osuus oli 36 % ehdokkaista ja 31 % valituista edustajista. Vaalien jälkeen kiintiösäännöstä sovellettiin ensimmäisen kerran kunnanhallituksissa ja muissa kunnallisissa elimissä. Kiintiösäännöksen ansiosta naisten osuus kunnanhallitusten jäsenistä nousi 25 %:sta 45 %:iin vuonna 1996. Kuitenkin vain 15 % kunnanhallitusten puheenjohtajista on naisia. Kiintiösäännöksen ansiosta erityisesti lautakuntien sukupuolijakauma korjaantui siten, että enemmän naisia valittiin kunnallisista palveluista vastaaviin lautakuntiin ja muihin teknisiin lautakuntiin, kun taas miehiä valittiin enemmän lautakuntiin, joissa käsitellään sosiaaliseen hyvinvointiin, terveyteen, kasvatukseen ja kulttuuriin liittyviä asioita. Kahdessa pääkaupunkiseudun kolmesta suurkaupungista kaupunginjohtajana on nainen. Kuitenkin vuonna 1997 vain 10 %:ssa Suomen kaupungeista ja 9 %:ssa kunnista oli naiskunnanjohtaja.

Kuntien asukkailla on valitusoikeus kunnallisten elinten päätöksistä. Korkein hallinto-oikeus on todennut, että tasa-arvolain kiintiösäännös koskee myös kunnallisia päätöksiä. Tasa-arvolain vastainen päätös on mahdollista kumotuksi valitusteitse. Korkein hallinto-oikeus on esimerkiksi päätöksessään (nro 907; 23.4.1999) todennut, että Kuusankosken kaupunginvaltuuston tekemät kaupunginhallituksen ja useiden lautakuntien jäsenten ja varajäsenten nimittämistä koskevat päätökset rikkoivat tasa-arvolakia.

Valtionhallinnossa ei ole vaalien jälkeen nimitetty uusia elimiä samalla tavoin kuin paikallishallinnossa. Kuitenkin kiintiösäännös on lisännyt naisten lukumäärää myös valtionhallinnon päätöksenteossa melkein heti säännöksen voimaantulon jälkeen vuonna 1995. Ennen kiintiösäännöksen voimaantuloa naisten osuus oli 40 % tai enemmän vain yhdessä viidesosassa valtion komiteoista ja vastaavista elimistä. Kiintiösäännöksen voimaantulon jälkeen noin 68 % komiteoista ja 42 % työryhmistä on noudattanut säännöstä.

5 artikla

Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin:

muuttaakseen miesten ja naisten sosiaalisia ja sivistyksellisiä käyttäytymiskaavoja poistaakseen ennakkoluulot ja tapaan tai muuhun perustuvat käytännöt, joiden lähtökohtana on käsitys jommankumman sukupuolen alemmuudesta tai ylemmyydestä tai kaavamainen miesten ja naisten roolijako;

varmistaakseen, että perhekasvatukseen kuuluu äitiyden yhteiskunnallisen funktion asianmukainen ymmärtäminen ja miesten ja naisten yhteisen vastuun tunnustaminen lastensa kasvattamisessa ja kehityksessä pitäen mielessä, että lasten etu on kaikissa tapauksissa otettava ensisijaisesti huomioon.

1. Naisiin kohdistuva väkivalta

Kansainvälinen yhteisö on mm. vuonna 1995 Pekingin naisten neljännessä maailmankonferenssissa todennut, että naisiin kohdistuva väkivalta on ihmisoikeusrikkomus.

Suomessa naiseen kohdistuva väkivalta ei ole enää salattu ongelma. Se tunnustetaan ja siitä keskustellaan ja tapoja sen estämiseksi etsitään. Naiseen kohdistuvan väkivallan estäminen ja perheväkivalta sisältyvät myös Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan, ja budjettiin on sisällytetty erillisellä säännöksellä varoja naiseen kohdistuvan väkivallan vastaiseen toimintaan.

1.1 Lainsäädännöllisiä toimenpiteitä naiseen kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi

Rikoslain seksuaalirikoksia koskevat säännökset on uudistettu 1.9.1999 voimaan tulleella rikoslain 20 luvun muutoksella (563/1998). Uudistuksessa seksuaalirikoksia koskevaa lukua on selkeytetty ja ja yksinkertaistettiin. Rangaistusasteikkoa tiukennettiin nostamalla minimirangaistus raiskauksesta kuudesta kuukaudesta yhteen vuoteen vankeutta. Lukuun sisältyy myös erillinen säännös törkeästä raiskauksesta. Lisäksi seksuaalirikokset saatettiin entistä laajemmin virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi.

1.2 Lähestymiskieltoa koskeva lainsäädäntö

Laki lähestymiskiellosta (898/1998) tuli voimaan 1.1.1999. Lähestymiskielto voidaan määrätä, jos on perusteltu aihe olettaa, että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, tulisi todennäköisesti tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muulla tavoin vakavasti häiritsemään suojattua henkilöä. Lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei saa tavata suojattua henkilöä eikä muullakaan tavoin ottaa tähän yhteyttä tai seurata tai tarkkailla tätä.

Jos on syytä olettaa, että edellä tarkoitetut kiellot eivät ole riittäviä rikoksen uhan tai muun häirinnän torjumiseksi, lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna koskemaan myös oleskelua suojeltavan henkilön vakituisen asunnon tai loma-asunnon, työpaikan tai näihin rinnastettavan oleskelupaikan läheisyydessä. Lähestymiskielto voidaan määrätä määrätyksi ajaksi, kuitenkin enintään yhdeksi vuodeksi. Lisäksi kielto voidaan uusita. Kiellon rikkomisesta voidaan tuomita sakkorangaistukseen tai enintään yhden vuoden vankeusrangaistukseen. Lähestymiskiellosta määrää tuomioistuin, kun taas poliisi voi määrätä väliaikaisen kiellon. Tähän mennessä tuomioistuinten käsittelyyn on tullut odotettua enemmän lähestymiskieltoon liittyviä tapauksia (513 tapusta).

Ylin poliisijohto on antanut poliisille ohjeet lähestymiskiellon yhteydessä noudatettavista menettelytavoista. Myös tiedotusta lähestymiskiellosta on lisätty ja sitä koskeva lehtinen on julkaistu.

1.3 Rikoksen uhrin tukeminen

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) tuli voimaan 1.10.1997. Uudistuksen tuloksena siveellisyys- ja väkivaltarikosten uhrien asemaa parannettiin. Tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle valtion varoilla palkattavan oikeudenkäyntiavustajan tietyissä siveellisyys- ja väkivaltarikoksissa sekä esitutkintaa että oikeudenkäyntiä varten, jos asianomistajalla on vaatimuksia virallisen syyttäjän ajamassa asiassa. Oikeudenkäyntiavustaja voidaan määrätä, jos asianomistaja on joutunut rikoslain 20 luvussa tarkoitetun siveellisyysrikoksen uhriksi, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana. Oikeudenkäyntiavustaja voidaan määrätä myös silloin, kun kysymys on rikoslain 21 luvun 1-6 §:ssä tarkoitetusta henkeen tai terveyteen kohdistuvasta rikoksesta. Tällöin edellytetään kuitenkin, että avustajan määräämistä on asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioonottaen

pidettävä perusteltuna. Hallituksen esityksen (HE 82/1995 vp) perustelujen mukaan tällainen tilanne saattaa olla esimerkiksi silloin, kun vaimo on aviomiehensä tekemän väkivaltarikoksen asianomistaja.

Tukihenkilö voidaan määrätä sellaiselle edellä mainitun rikoksen asianomistajalle, joka ei esitä oikeudenkäynnissä vaatimuksia ja jota kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi ja jonka voidaan lisäksi katsoa tarvitsevan tukea esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Edellytykset tukihenkilön määräämiselle ovat muutoin samat kuin avustajan määräämiselle. Myös tukihenkilön palkkaus maksetaan valtion varoista.

1.4 Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyhanke

Kuten tässä raportissa on jo aikaisemmin todettu, naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen tähtäävää kansallista ohjelmaa pidetään merkittävimpänä hallituksen tasa-arvo-ohjelman täytäntöönpanoon liittyvistä toimista. Ohjelmaan liittyen sosiaali- ja terveysministeriö käynnisti vuonna 1998 kaksi viisivuotishanketta: prostituution ehkäisyprojektin ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin. Projektit toteuttaa sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (jäljempänä Stakes).

Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin tavoitteena on tehdä naisiin kohdistuva väkivalta näkyväksi, vahvistaa väkivallan vastaisia asenteita, vähentää väkivallan määrää ja kehittää ja tehostaa väkivallan uhreille ja tekijöille tarjottavia palveluja. Projektin tuloksena laaditaan kansallinen toimintaohjelma naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi. Tärkeitä alueita ovat myös lainsäädännön kehittäminen ja uudistusten toteutumisen seuranta.

Projekti lähti alun perin liikkeelle perheväkivallan ehkäisystä ml. läheisyydessä esiintyvän seksuaalisen väkivallan estäminen. Se on kuitenkin laajentunut koskemaan kaikkea naisiin kohdistuvaa väkivaltaa niin yksityiselämässä kuin julkisella elämänalueella. Huomiota pyritään kiinnittämään myös naisiin kohdistuvaan väkivaltaan sekä seksuaaliseen häirintään ja ahdisteluun työpaikalla.

Tiedotuskampanja perheväkivaltaa vastaan, "Yksikin isku on liikaa", toteutettiin yhteistyössä Helsingin kaupungin kanssa syksyllä 1998. Kampanjaan kuului valtakunnallinen tv-tietoisku ja tukipuhelin.

Kansainvälinen verkostoituminen ensisijaisesti Euroopan unionin tasolla on tärkeää uusien mallien ja menetelmien oppimiseksi ja tietämyksen lisäämiseksi. Suomalaiset projektityöntekijät ovat osallistuneet Euroopan neuvoston, EU:n ja Women Against Violence Europe (WAVE) -verkoston kokouksiin. Suomen hanke on herättänyt kiinnostusta kansainvälisillä forumeilla. Projekti toimii kansallisena osaamiskeskuksena, joka konsultoi valtionhallinnon eri tahoja naisiin kohdistuvan väkivallan kysymyksissä.

1.5 Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskeva tutkimus

Tilastokeskus toteutti yhdessä tasa-arvoasiain neuvottelukunnan kanssa laajan naisiin kohdistuvan väkivallan mittasuhteita kartoittavan tutkimuksen, joka oli ensimmäinen laatuaan Suomessa ja koko Euroopan Unionin alueella. Tutkimus on herättänyt suurta kiinnostusta niin Suomessa kuin maan

ulkopuolella, ja muutamissa maissa on tehtykin samankaltainen perusteellinen perheväkivaltaa koskeva kartoitus.

Tutkimuksen tulokset julkaistiin vuonna 1998 sekä suomeksi että englanniksi ("Usko, toivo ja hakuus. Tutkimus miesten naisiin kohdistamasta väkivallasta Suomessa" (liite 5). Naisiin kohdistuva väkivalta on osoittautunut yllättävän yleiseksi ongelmaksi Suomessa. Tutkimuksen mukaan 40 % kaikista yli 15-vuotiaista naisista on joutunut miehen fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai sen uhan kohteeksi. Parisuhteessa elävistä naisista 22 % on joutunut kokemaan nykyisen puolisonsa taholta fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa tai väkivallalla uhkaamista, 9 % heistä oli kokenut tämän viimeksi kuluneen vuoden aikana. Tutkimuksesta kävi edelleen ilmi, että yli puolet kaikista eroon päättäneistä liitoista oli ollut väkivaltaisia. Kaikista väkivallan uhreista 12 % oli hakenut apua kumppaninsa väkivaltaisen käytöksen vuoksi ja 6 % kaikista väkivaltaisista miehistä oli hakenut apua kyetäkseen lopettamaan väkivaltaisen käytöksensä.

Tasa-arvo-ohjelman mukaan edellä mainitun tutkimuksen tuloksia tullaan käyttämään väkivallan yhteiskunnalle ja yksilöille aiheutuvien kustannusten arvioimiseen. Selvityksen tekevät sosiaali- ja terveysministeriö, tasa-arvoasiain neuvottelukunta ja Tilastokeskus.

2. Vähemmistöryhmät

2.1 Romaninaiset

Työttömyys on romaninaisten keskuudessa yleistä. Romaninaisten syrjintä tulee esiin erityisesti työllistymistilanteissa, ja ilmenee ns. kaksoisyrjintänä, joka perustuu sekä sukupuoleen että etnisestä taustasta johtuvaan perinteiseen pukeutumiseen.

Romaniasiain neuvottelukunnan mukaan romaneilla on ongelmia esimerkiksi lasten päivähoidon liittyvissä asioissa. Yhtäältä työttömien on työssä käyviä vaikeampaa saada lapsiaan päivähoidtoon, ja toisaalta työpaikan etsiminen on myös vaikeaa, koska lapset eivät ole päivähoidossa.

Romaninaiset kohtaavat ongelmia julkisissa paikoissa etnisen taustansa ja perinteisen pukeutumisensa takia. Vuosina 1998–99 alioikeuksissa on käsitelty useita romaninainiin kohdistuneita syrjintätapauksia.

Opetushallituksen yhteydessä toimiva romanikoulutusyksikkö on jatkanut erityisesti naisille tarkoitettujen seminaarien järjestämistä. Viimeisin seminaari, jonka aihealueina olivat lastenkasvatus ja tietoisuus omasta asemasta, pidettiin syyskuussa 1998.

2.2 Maahanmuuttajanaiset

Suomen väestöstä ulkomaalaiset muodostavat edelleen vain pienen osan, vaikka heidän määränsä kasvaakin. Tällä hetkellä ulkomaalaisia on vain 1,7 % kokonaisväestöstä. Väestörekisterikeskuksen mukaan Suomessa on ulkomaalaisia 85 697 (31.5.1999), joista 42 448 on naisia.

Valtioneuvoston 16.10.1997 tekemän periaatepäätöksen mukaan hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispolittisen ohjelman tavoitteena on luoda suuntaviivat Suomen maahanmuutto- ja

pakolaisasioita koskevalle politiikalle. Tavoitteena on tukea maahanmuuttajien kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan mahdollistamalla heidän osallistumisensa taloudelliseen, yhteiskunnalliseen ja poliittiseen toimintaan tasavertaisina yhteiskunnan jäseninä, joilla on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin Suomen kansalaisilla. Ohjelma oikeuttaa maahanmuuttajat ylläpitämään ja kehittämään omaa kulttuuriaan ja uskontoaan sopusoinnussa Suomen lakien kanssa.

Suomen hallitus sitoutuu tasa-arvo-ohjelmassaan parantamaan vähemmistöryhmiin kuuluvien ja vammaisten naisten osallistumismahdollisuuksia.

Toukokuussa 1999 perustettiin hallituksen päätöksellä maahanmuuttopoliittinen etnisten suhteiden ministerityöryhmä. Työryhmän apuna toimii vastuuministeriöiden virkamiesryhmä.

Pakolais- ja siirtolaisasiain neuvottelukunnan (PAKSI) työtä jatkamaan perustettu etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) aloitti toimintansa 15.5.1998. Neuvottelukunnan toimintaa sääntelevässä asetuksessa sen tehtävistä etusijalle asetetaan hyvien etnisten suhteiden edistäminen sekä rasismien ja etnisen syrjinnän ehkäiseminen. Neuvottelukunnan naisoikeuksien jaoston tehtävänä on seurata erityisesti maahanmuuttajanaisten kannalta tasa-arvolain toteutumista, etnistä syrjintää yhteiskunnassa, työelämässä ja koulutuksessa. Työryhmä seuraa myös hallituksen tasa-arvo-ohjelmaa ja sen toteutumista maahanmuuttajanaisten kannalta sekä edellä mainitun pakolais- ja siirtolaisasiainneuvottelukunnan muistiossaan esittämien maahanmuuttajanaisten asemaa koskevien ehdotusten täytäntöönpanoa.

Pakolais- ja siirtolaisasiain neuvottelukunnan asettama työryhmä antoi maahanmuuttajanaisten asemaa Suomessa koskevan raporttinsa 31.3.1997. Työryhmässä oli laaja maahanmuuttajanaisten edustus. Työryhmän tarkoituksena oli tehdä maahanmuuttajanaisten ja heidän asemaansa näkyväksi sekä ryhtyä keräämään tietoja heidän asemastaan Suomessa ja tukea tätä tietojenkeruuta. Työryhmän toimeksianto rajoitettiin koskemaan työelämää ja koulutusta sekä kulttuuria ja identiteetin säilyttämistä ja kehittämistä koskevia ongelmia. Työryhmän loppuraportissa todettiin, että sen työtä vaikeutti tilastotiedon ja tutkimuksen vähäisyys ja hajanaisuus. Maahanmuuttajia tilastoidaan erottelematta heitä sukupuolen mukaan tai heidät ryhmitellään kansalaisuuden mukaan, jolloin Suomen kansalaisuuden saaneet maahanmuuttajat eivät erotu tilastoissa.

Työministeriö asetti 1.10.1998 eri ministeriöiden ja Ihmisoikeusliitto ry:n edustajista koostuvan johtoryhmän valmistelemaan rasismien ja etnisen syrjinnän seurantajärjestelmän vaiheittaista kehittämistä, jonka on määrä toimia täysipainoisesti vuosina 2000-2001. Johtoryhmän aloitteesta on käynnistetty useita etniseen syrjintään liittyviä tutkimuksia, joista mainittakoon syksyllä 1999 valmistuva laaja tutkimus etnisen syrjinnän ilmenemismuodoista.

Parin viime vuoden aikana lainsäädännössä tapahtuneet muutokset tai uudistukset koskevat erityisesti maahanmuuttajien vastaanottoa ja heidän asemansa kehittämistä. Varsinkin naisten ja lasten asemaa on parannettu.

Uusi laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999) tuli voimaan 1.5.1999. Lailla pyritään muun muassa parantamaan maahanmuuttajien osallistumis- ja

vaikutusmahdollisuuksia suomalaisessa yhteiskunnassa ja lisäämään kantaväestön ja maahanmuuttajien välistä vuorovaikutusta sekä kehittämään suvaitsevaisuutta ja hyviä etnisiä suhteita.

Lain keskeinen tavoite on edistää maahanmuuttajien työllisyyttä ja jatkokoulutukseen hakeutumista, auttaa heitä selviytymään taloudellisesti ja sosiaalisesti sekä edistää heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutumista.

Lakia toteutetaan paikallistason kotouttamisohjelmien avulla. Laki määrää kotoutumistuesta, joka myönnetään maahanmuuttajalle kolmen vuoden ajaksi. Tuen myöntäminen edellyttää, että maahanmuuttaja osallistuu oman ja perheensä kotoutumissuunnitelman laatimiseen ja toteuttamiseen. Kotoutumissuunnitelmassa kunta, työvoimatoimisto ja maahanmuuttaja sopivat toimista, joilla maahanmuuttajaa perheineen autetaan kotoutumaan ja joita viranomaiset sitoutuvat järjestämään ja maahanmuuttaja toteuttamaan. Tällaisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi kielenopetus, opiskelusuunnitelman laatiminen, työharjoittelu, valmentautuminen ammatillisiin opintoihin ja sosiaaliset kontaktit. Jos maahanmuuttaja ei ole halukas osallistumaan kotoutumissuunnitelman laadintaan tai hän ei noudata sitä, taloudellista tukea voidaan leikata.

Laissa esitetyt toimet auttavat maahanmuuttajanaisia ymmärtämään, mitkä ovat heidän oikeutensa, ja nauttimaan näistä oikeuksista. Lähtökohtana on se, että sekä maahanmuuttajanaisille että -miehille on tärkeää antaa tietoja nimenomaan sellaisista naisen asemaan liittyvistä oikeuksista, jotka koskevat tasa-arvoa, avioliittoa ja naisten ja lasten osallistumista yhteiskuntaan, ja joihin naisen asema suomalaisessa yhteiskunnassa perustuu.

Erityisesti naisen näkökulmasta suunnitelmien tavoitteena on auttaa suurperheiden äitejä ja muita naisia ymmärtämään oikeutensa, hankkimaan tietoja yhteiskunnasta, demokraattisista vaikutusmahdollisuuksista, tavoista, kulttuurista, tasa-arvoon liittyvistä oikeuksista samoin kuin naisten ja lasten asemasta, opettelemaan arkipäivän suomea ja tajuamaan koulutuksen merkitys, jne. Suunnitelmat tehdään tietoisina siitä, että monet lähtömaan kulttuurisidonnaiset normit voivat saattaa naiset ja lapset ristiriitaisten vaatimusten eteen, kun tilannetta verrataan naisten asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa.

2.3 Pakolaisnaiset

Suomessa pakolaisen määritelmä perustuu vuoden 1951 Geneven pakolaisten oikeusasemaa koskevaan yleissopimukseen. Tuomioistuimet ovat kuitenkin hyvin varovaisesti todenneet sukupuoleen perustuvaa vainoa. Turvapaikkalautakunnan oikeuskäytännössä on esiintynyt yksi tapaus, jossa yhdeksi kansainvälisen suojelun tarpeen tunnustamisen perustaksi mainittiin valittajana olleen naimattoman naisen haavoittuva asema.

Naisten erityistarpeet turvapaikanhakuprosessissa tunnustetaan siinä, että sekä haastattelijat että tulkit voivat olla naisia. Kuitenkaan tätä oikeutta ei naiselle taata. Naisia haastatellaan yksitellen ilman aviomiehen läsnäoloa.

Pakolaisnaisia varten ei kuitenkaan ole olemassa kansallisia ohjeita, joissa naisten erityistarpeet ja asema voitaisiin ottaa paremmin huomioon. Kansalaisjärjestöt ovat useassa yhteydessä ottaneet esille tarpeen laatia eurooppalaiset pakolaisnaisia koskevat ohjeet.

3. Vammaiset naiset

Suomessa vammaisten naisten yhteiskunnallisesta asemasta on keskusteltu julkisuudessa jo vuosia. 1990-luvulla vammaisten henkilöiden ja myös erityisesti vammaisten naisten oikeudet on alettu selkeämmin tiedostaa.

Palvelut ja apuvälineet ovat keskeinen osa vammaisiin henkilöihin kohdistuvaa työ- ja toimintakyvyn parantamista ja osallistumista korostavaa vammaispolitiikkaa. 1990-luvulla on lisätty erityisesti niitä vammaispalveluja, joihin vaikeavammaisilla on nk. subjektiivinen oikeus. Tällaisia palveluja ovat Kansaneläkelaitoksen järjestämä lääkinnällinen kuntoutus ja tietyt muut palvelut, jotka perustuvat lakiin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (kuljetuspalvelut, tulkkauspalvelut, palveluasuminen, asunnon muutostyöt ja asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkiminen). Nykyinen vammaispalvelulaki on ollut voimassa kokonaisuudessaan vuodesta 1994.

Kehitysvammaisten erityispalveluja käyttää 21 000 henkilöä. Sosiaali- ja terveysministeriö aloitti vuonna 1997 kolmivuotisen hankkeen ("Verkostoituvat erityispalvelut"), jonka tarkoituksena on mm. turvata erityispalvelut kehitysvammaisille.

Kehitysvammaisten erityishuoltopiirien järjestämien kehitysvammaisille tarkoitettujen erityispalvelujen käyttö on vähentynyt. Tavoitteena on nivoa kehitysvammaisille tarkoitettua palvelua osaksi tavanomaisia kotikunnan palveluja. Laitoshoidon osuus on vähentynyt kehitysvammaisten huollossa ja sitä on tarkoitus edelleen vähentää samalla, kun kehitetään laitoshoidon korvaavia asumis- ja tukipalveluja. Kehitysvammaisten erityishuoltopiirit tulevat olemaan selkeämmin vastuussa laitoshoidosta ja erityisosaamisesta kunnallisten peruspalvelujen tukena. Vanhempiensa luona asuvien ikääntyvien kehitysvammaisten palvelutarpeisiin vastaaminen on erityinen haaste. Suuri osa heistä tulee tarvitsemaan erilaisia asumispalveluja lähivuosien aikana. Muita tarvittavia palveluja ovat kotipalvelu, perhehoito, päivätoiminta sekä omaisten ohjaus ja tukeminen.

4. Tasa-arvon edistäminen tiedotusvälineissä

Suomen kolmannessa raportissa on käsitelty Oy Yleisradio Ab:tä. Sen tasa-arvotyön kymmenvuotisjuhlaa vietettiin joulukuussa 1997. Oy Yleisradio Ab:n johtokunta hyväksyi vuonna 1998 uuden tasa-arvosuunnitelman, jonka tasa-arvoministeri ja tasa-arvovaltuutettu palkitsivat vuoden 1999 parhaana tasa-arvosuunnitelmana. Tämän suunnitelman luonnosteluvaiheessa otettiin huomioon valtavirtaistamisperiaate ja siihen liittyä lisäksi myönteisiä toimia sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi.

Oy Yleisradio Ab toteutti vuosina 1994–98 viisivuotisen nais- ja mieskuvaprojektin. Tässä hankkeessa keskityttiin sukupuolten tasa-arvoon yhtiön ohjelmissa ja tutkittiin ja analysoitiin uutisia, viihdettä ja lastenohjelmia samoin kuin tekstien pääsisältöä suhteessa sukupuoleen. Tavoitteena oli käyttää tuloksia tukemaan ohjelmantekijöitä heidän pyrkiessään lisäämään tasa-arvoa ohjelmissa ja parantamaan

erilaisiin yleisryhmiin kohdistettuja palveluita. Yhteistyössä viestinnän oppilaitosten ja useiden suomalaisten yliopistojen alan tutkijoiden kanssa toteutettu hanke yhdisti tutkimuksen ja koulutuksen ja on laajentunut yhteistyöhön kuuden valtion omistaman yleisradioyhtiön välillä.

Edellä mainitun hankkeen tuloksena Oy Yleisradio Ab ja viisi muuta eurooppalaista yleisradioyhtiötä käynnistivät "Screening Gender" -nimisen hankkeen, joka tähtää sukupuoliteeman tuomiseen tiedotusvälineiden politiikasta käytävän keskustelun valtavirtaan, pyrkii herkistämään sekä tiedotusalan ammattilaiset että tavallisen yleisön kysymykselle sukupuolesta sekä myötävaikuttamaan keskusteluun sukupuolen esiintuomiseen liittyvistä ongelmista luomalla tietoisuutta ja osoittamalla vaihtoehtoisia lähestymistapoja.

Hankkeen tuloksena yleisradioyhtiöt toivovat saavansa aikaan audio-visuaalisen koulutuspaketin (videoita, taustamateriaalia ja työpajoja), joka kuvaisi nykytilannetta televisiossa ja osoittaisi ohjelmantekijöiden käytettävissä olevat vaihtoehdot kuvata eri sukupuolia. Koulutuspakettia jaettaisiin media-alan ammattilaisille ja muille asiasta kiinnostuneille osapuolille Euroopassa ja muualla.

Hanke käynnistettiin heinäkuussa 1997 ja se jatkuu vuoden 2000 kesäkuuhun asti. Hanketta koordinoi Oy Yleisradio Ab ja se kuuluu Euroopan komission neljännen naisten ja miesten tasa-arvoisia mahdollisuuksia käsittelevän yhteisön toimintaohjelman yhteisrahoituksen piiriin.

Tänä vuonna MTV3-kanava julkisti uuden tasa-arvosuunnitelman "Tasa-arvo 2000". Uuden tasa-arvosuunnitelman tavoitteena on siirtyä tiedotuksesta toimeenpanoon. Kun MTV3-kanavan ensimmäinen tasa-arvosuunnitelma vuodelta 1995 keskittyi pääasiassa tasa-arvoasioista tiedottamiseen ja siihen liittyviin ongelmiin, uusi suunnitelma tähtää konkreettisiin tuloksiin. Vuoden 1999 tasa-arvosuunnitelma jakautuu osioihin, joita voidaan päivittää erikseen. Se pyrkii lisäksi keskittymään tasa-arvokysymyksiin kunkin työntekijäryhmän osalta erikseen, koska eri ryhmissä tasa-arvo on kehittynyt eri tahtiin. Tasa-arvosuunnitelma koskee muun muassa kiintiösäännöksiä, mahdollisuutta myönteisiin erityistoimiin rekrytointitilanteissa ja valtavirtaistamisperiaatetta. Henkilöstöpolitiikkaan vaikuttavien tavoitteiden lisäksi suunnitelma sisältää myös ohjelmapolittisia tavoitteita, joiden avulla pyritään vaikuttamaan esimerkiksi naisten näkyvyyteen MTV3-kanavan ohjelmatarjonnassa ja rohkaisemaan naisia ohjelmantekijöinä.

Uuden tasa-arvosuunnitelman yhteydessä MTV3-kanava on myös arvioinut, miten tasa-arvotavoitteet on saavutettu yhtiössä. Lisääntynyt tasa-arvo näkyy esimerkiksi siinä, että yhtiön keskijohdossa on nyt enemmän naisia kuin tasa-arvotyötä yhtiössä aloitettaessa. Ylimmän johdon osalta tilanne ei ole muuttunut. MTV3-kanavalla työt jakaantuvat edelleen miesten ja naisten töihin, missä onkin yksi yhtiön suurimmista tulevaisuuden haasteista.

Suomen Journalistiliitto on jatkanut oman tasa-arvo-ohjelmansa laatimista. Liitto on erityisesti pyrkinyt aktivoimaan työnantajia tasa-arvon lisäämiseksi sen jäsenyrityksissä.

Suomen Lakimiesliitto on julkaissut "Naisten ihmisoikeudet" -nimisen käsikirjan. Siinä käsitellään Suomea kansainvälisesti velvoittavia sitoumuksia; erityisesti YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaan yleissopimusta samoin kuin kansallista lainsäädäntöä.

5. Syrjivä mainonta

Kuten jo Suomen kolmannessa raportissa on mainittu, mainonnan tasa-arvoneuvosto koostuu mainostajien, mainostoimistojen ja tiedotusvälineiden edustajista. Neuvoston käytännön toimintatapa on muotoutunut tapausten kautta. Vuosina 1989-99 käsiteltävänä oli noin kaksikymmentä tapausta vuodessa eli yhteensä 180 tapausta, joista 4 % on julkistettu.

Mainonnan tasa-arvoneuvoston lisäksi myös kuluttaja-asiamies voi puuttua tasa-arvoa loukkaavaan mainontaan. Kuluttaja-asiamies on käsitellyt ja kieltänyt useita syrjiviä markkinointitoimenpiteitä ja myös ottanut kantaa seksin ja alastomuuden käyttöön mainonnan tehokeinona.

6. Miesten ja naisten yhteinen vastuu perheestä

6.1 Palkaton kotityö

Tutkimusten mukaan työssäkäyvät aikuiset auttavat usein omia vanhempiaan selviämään päivittäisistä rutiineistaan. Noin puolet henkilöistä, joiden vanhemmista molemmat tai toinen on elossa, auttavat vanhempiaan ainakin kerran kuukaudessa. Miehet tekevät tällaista työtä yhtä usein kuin naiset, mikä rikkoo perinteisen sukupuolisidonnaisen työnjaon hoitotyössä.

6.2 Perhevapaat

Äitiys-, isyys- ja vanhempainlomia sekä hoitovapaata koskevia säännöksiä muutettiin perheiden kannalta joustavammiksi vuonna 1998. Työsopimuslakiin (320/1970) lisättiin uusi 2a luku (357/1998), joka koskee työntekijän perhevapaita. Perhevapaisiin kuuluvat äitiys-, erityisäitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa ja hoitovapaa, osittainen hoitovapaa, tilapäinen hoitovapaa sekä poissaolo pakottavista perhesyistä (liite 6). Työsopimuslain 2a luvussa määrätään lisäksi työnantajan palkanmaksuvelvollisuudesta vapaan ajalta, työntekijän työhönpaluuoikeudesta perhevapaan päätyttyä sekä säännösten pakottavuudesta.

Muutoksen tavoitteena oli selkiyttää työntekijän perhevapaita koskevia säännöksiä ja helpottaa vapaiden käyttöä. Isä voi ottaa isyyslomaa äidin ollessa äitiys- tai vanhempainvapaalla. Suomessa miehet ovat harvoin käyttäneet mahdollisuutta olla vanhempainvapaalla. Isiä yritetään saada käyttämään työsopimuslain mukaisia perhevapaita aikaisempaa enemmän alentamalla hoitovapaan vähimmäiskestoa ja mahdollistamalla yhden hoitovapaajakson pitäminen toisen vanhemman äitiys- tai vanhempainvapaan aikana. Lisäksi työsopimuslain äitiys-, erityisäitiys-, isyys- ja vanhempainvapaita koskevat säännökset harmonisoitiin Euroopan Unionin neuvoston direktiivin kanssa, jolla sopimus vanhempainvapaista eurooppalaisten työmarkkinaorganisaatioiden välillä toteutettiin. Sopimuksessa otetaan huomioon myös äitiyssuojelua koskevan direktiivin vaatimukset.

Näiden uusien säännösten vuoksi työministeriössä ja sosiaali- ja terveysministeriössä on tekeillä yhteinen kampanja, jonka tavoitteena on rohkaista isiä käyttämään oikeuttaan vanhempainvapaaseen.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama laajapohjainen komitea pyrki vuosina 1998-99 löytämään keinoja vahvistaa isän ja isoisän roolia ja oikeuksia ja tukea heidän mahdollisuuksiaan kokea isyyden

kaikki puolet elämänsä eri vaiheissa. Se teki lainsäädännöllisiä uudistusehdotuksia ja esitti tutkimus- ja kehityshankkeita, jotka voisivat tukea isien roolia. Komitea esitti lisäksi, että vanhempainvapaa tulisi pidentää nk. "isän kuukaudella", eli 25 päivällä, jotka voisi käyttää vain isä.

6 artikla

Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin, lainsäädäntötoimet mukaan lukien, estääkseen kaikenlaisen naiskaupan ja naisten prostituutiosta hyötymisen.

1. Naisten kaupallisen hyväksikäytön ehkäiseminen

1.1 Prostituution ehkäisyhanke

Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisessä keskeisinä alueina pidetään seksuaalisuuden kaupallistumista, prostituutiota ja naiskauppaa.

Stakesin prostituution ehkäisyhankkeen tarkoituksena on seurata prostituutiota kansallisella ja kansainvälisellä tasolla ja koota ja tuottaa tietoa kaupallisesta seksistä ilmiönä. Hankkeen avulla saadaan asiantuntemusta ja tietoa prostituutioon liittyvistä kysymyksistä. Seksikauppaan liittyvistä kysymyksistä toimitetaan tietoa tiedotusvälineille, viranomaisille, päättäjille ja eri järjestöille.

Seksiteollisuuden nopea kasvu heijastuu eri muodoissa ilmenevän prostituution lisääntymisenä myös Suomessa. Tällä hetkellä saatavilla on hyvin vähän tutkimuksiin perustuvaa tietoa seksiteollisuuden monimuotoisesta ja nopeasti muuttuvasta kentästä Suomessa. Koska aihe on tutkimuksen kannalta arkaluonteinen ja hankala, hankkeen keskeisenä tavoitteena on edistää tutkimusta. Parhaillaan kerätään bibliografista tietokantaa suomalaisesta ja pohjoismaisesta prostituutiokirjallisuudesta sekä tutkitaan päivälehdistöä seksikaupan foorumina.

Hankkeen yhtenä tarkoituksena on edistää sellaista viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen yhteistyötä ja sellaisia kokeiluhankkeita, joiden avulla tuetaan tasa-arvoisen ja myönteisen seksuaalisuuden kehittymistä. Näitä näkökulmia tuodaan esille naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyhankkeeseen liittyvissä seminaareissa, asiaan liittyvillä erilaisilla foorumeilla ja aluetyöryhmien koulutuksessa.

Suomi on erityisesti Baltian maiden ja Venäjän liikkuvan prostituution kohde- ja kauttakulkumaa. Suomalaisen seksimatkaillen määränpäänä ovat kaukomaiden ohella yhä useammin nämä lähialueet. Hankkeen yhteydessä käynnistettiin sisäasiainministeriön kanssa yhteistyössä nk. STOP-ohjelma, jonka tavoitteena on kehittää yhteistoimintaa lähialueiden viranomaisten kanssa järjestäytyneen prostituution ja naiskaupan ehkäisemiseksi. Sisäasiainministeriön poliisiosasto antoi 1.5.1999 poliisille ohjeet naiskaupan, prostituution ja niihin liittyvän rikollisuuden torjumisesta. Samaan aikaan tuli voimaan ulkomaalaislain muutos. Maahantulon epäämisen perusteisiin kuuluu muun muassa perusteltu syy epäillä, että ulkomaalainen hankkisi elantonsa epärehellisin keinoin tai myymällä seksipalveluja.

Prostituution ehkäisyhanke kuuluu myös pohjoismaiseen prostituutiokysymyksiä käsittelevään viranomaisten ja sosiaali- ja kriisityöntekijöiden verkostoon. Verkosto toimii yhteistyöfoorumina, jonka

avulla seurataan prostituutioon liittyviä kysymyksiä ja muutoksia. Suomen prostituution ehkäisyhanke toimii verkoston sihteeristö- ja koordinaatiovastuussa vuonna 1999.

1.2 Eroottisten puhelinpalvelujen käyttöön liittyviä ongelmia käsittelevä työryhmä

Liikenneministeriön asettaman työryhmän raportti (maksullisten) eroottisten puhelinpalvelujen käyttöön liittyvistä ongelmista ja palvelujen käytön valvonnan tarpeesta valmistui maaliskuussa 1999. Raportissa ehdotetaan nuorisolle kohdistetun tiedotuksen lisäämistä eri kanavien kautta sekä tehostettua valistusta yhteistyössä koulujen kanssa. Työryhmä ehdottaa myös, että teleliikenneoperaattorit ilmoittaisivat asiakkailleen esimerkiksi laskun yhteydessä itsesääntelyjärjestelmästä ja mahdollisuudesta rajoittaa pääsyä käyttämään näitä palveluja.

1.3 Seksuaalirikoslainsäädännön uudistus

Rikoslain 20 luvun säännökset seksuaalirikoksista uudistettiin vuoden 1999 alusta voimaan tulleella lailla (563/1998). Seksuaalipalvelujen ostaminen alle 18-vuotiaalta nuorelta säädettiin rangaistavaksi. Muutoin seksuaalipalvelujen ostaminen ei edelleenkään ole rangaistavaa. Paritus säilyi rangaistavana tekona.

Samassa yhteydessä poistettiin myös kaksoisrangaistavuuden edellytys tietyissä tilanteissa. Tekoon voidaan soveltaa Suomen lakia, vaikka teosta ei säädetä rangaistusta tekopaikan laissa, jos teon on tehnyt Suomen kansalainen tai häneen laissa rinnastettava henkilö. Teosta voidaan määrätä rangaistus Suomessa, jos se koskee sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämistä, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapitoa, lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, seksipalvelujen ostamista nuorelta sekä paritusta silloin, kun teko kohdistuu 18-vuotta nuorempaan henkilöön.

1.4 Aikuisten viihdepalvelut Internetissä

Internetin käyttö ja sen tarjoamat palvelut, kuten aikuisille tarkoitetut viihdepalvelut, ovat lisääntyneet. Palvelunumeroiden käyttö viihdepalvelujen hankinnan yhteydessä on vähenemässä ja yhä enemmän käytetään Internetiä ja muita kanavia.

Aikuisille suunnattuihin viihdepalveluihin liittyviä ongelmia on käsitelty eri kansainvälisillä foorumeilla. Liikenneministeriö valmistelee yhdessä muiden EU-maiden kanssa uusia toimintalinjoja laittomien ja vahingollisten aineistojen leviämisen estämiseksi kansainvälisten verkkojen välityksellä. Euroopan parlamentti ja Euroopan neuvosto tekivät 25.1.1999 päätöksen monivuotisesta yhteisön toimintaohjelmasta, jolla parannetaan Internetin käyttäjäturvallisuutta. Toimintaohjelmassa pyritään erityisesti estämään Internetin käyttö ihmiskaupan, lapsiin kohdistuvan rikollisuuden ja rasististen ja muukalaisvastaisten mielipiteiden ja ideoiden välittäjänä.

Toimintaohjelmassa keskitytään turvallisten käyttäjäympäristöjen luomiseen ja suodatin- ja luokittelujärjestelmien kehittämiseen. Turvalliseen käyttäjäympäristöön kuuluu olennaisesti Euroopan kattava verkko, jonka avulla voidaan tiedottaa laittomista ja vahingollisista verkko-osoitteista ja tukea itsesääntelyä ja sääntöjen luomista.

1.5 Prostituution kieltäminen julkisilla paikoilla

Viime vuosina Helsingin katuprostituutiosta on keskusteltu vilkkaasti. Aluksi arvostelu kohdistui ennen muuta seksiklubeihin, joiden lukumäärä on kuitenkin nyt selvästi vähentynyt, ja tämän seurauksena prostituutio on siirtynyt kaduille. Lisääntyvä prostituutio on osoittautunut ongelmalliseksi katujärjestyksen takia. Siksi Helsingin kaupunginvaltuusto päätti 15.9.1999 lisätä kaupungin järjestyssääntöön määräyksen, jolla kielletään prostituution harjoittaminen julkisissa paikoissa.

2. Seksuaalioikeudet

Vuoden 1999 alusta tuli voimaan uudistettu seksuaalirikoslainsäädäntö. Seksuaalirikoksia koskevilla uusilla säännöksillä pyritään aikaisempaa selkeämmin suojaamaan aikuisten seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja parantamaan lasten rikosoikeudellista suojaa. Uusien säännösten mukaan raiskaus voi kohdistua kumpaankin sukupuoleen ja raiskaukseen voi syyllistyä sekä nainen että mies. Raiskaussäännöksiä voidaan entiseen tapaan soveltaa myös avioliitossa tapahtuvaan raiskaukseen. Samaa 16 vuoden suojaikärajaa sovelletaan sekä hetero- että homoseksuaalisiin suhteisiin. Virallisen syyttäjän syyteoikeutta laajennettiin lakiuudistuksessa merkittävästi.

Oikeusministeriön joulukuussa 1997 asettama työryhmä luovutti muistionsa "Laki ja samaa sukupuolta olevien parisuhteet" toukokuussa 1999. Työryhmän tehtävänä oli selvittää terpeelliset lainsäädäntötoimet samaa sukupuolta olevien kumppaneiden yhteiselämään liittyvien lainsäädännöllisten epäkohtien poistamiseksi sekä koordinoida eri ministeriöiden välistä yhteistyötä asiassa. Työryhmä ehdotti muun muassa, että samaa sukupuolta oleville annettaisiin mahdollisuus virallistaa parisuhteensa. Parisuhteen virallistaminen toisi sen osapuolille eräitä poikkeuksia lukuunottamatta samat oikeudet ja velvollisuudet kuin avioliiton solmineilla on.

7 artikla

Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin poistaakseen naisten syrjinnän maan poliittisesta ja julkisesta elämästä ja erityisesti varmistaakseen naisille oikeuden miesten kanssa samoin ehdoin:

äänestää kaikissa vaaleissa ja yleisissä kansanäänestyksissä ja olla vaalikelpoinen kaikkiin yleisellä äänestysellä valittaviin elimiin;

osallistua hallituksen politiikan muodostamiseen ja toteuttamiseen sekä toimia julkisen viran haltijana ja suorittaa kaikkia julkisia tehtäviä hallinnon tasoilla; ja osallistua maan julkiseen ja poliittiseen elämään liittyvien kansalaisjärjestöjen ja yhdistysten toimintaan.

1. Vaalioikeus

Vuoden 1908 eduskuntavaaleissa naisten äänestysaktiivisuus oli noin 9 % miehiä pienempi. Tämän jälkeen naisten äänestysaktiivisuus on jatkuvasti kohonnut siten, että vuoden 1972 vaaleissa se oli vain 0,9 % alempi kuin miesten. Vuoden 1987 jälkeen naiset ovat olleet aktiivisempia äänestäjiä kuin miehet

(1987: naiset 76,6 % ja miehet 76,2 %; 1995: naiset 73,1 % ja miehet 70,6 %; 1999: naiset 69,7 % ja miehet 66,8 %).

Kunnallisvaaleissa naiset olivat miehiä aktiivisempia äänestäjiä jo vuonna 1984. Kunnanvaltuustojen jäsenistä naisia on hieman alle kolmasosa.

Noin 40 % eduskuntavaalien ehdokkaista (ks. numerotiedoista liite 7), ja yksi kolmasosa kansanedustajista on jo pitkään ollut naisia. Vuonna 1999 eduskuntaan valittiin yhteensä 74 naista eli seitsemän enemmän kuin vuonna 1995. Vuonna 1995 valittiin 67 naiskansanedustajaa, mikä oli kymmenen vähemmän kuin vuoden 1991 vaaleissa. Tutkijat ja poliitikot ovat esittäneet erilaisia arvioita muutosten syistä.

Euroopan parlamentin jäsenten vaaleissa suomalaiset naiset ovat olleet hiukan miehiä aktiivisempia. Vuonna 1999 naisten äänestysaktiivisuus oli 30,8 % ja miesten 29,5 %. Vastaavat luvut vuonna 1996 olivat 58,4 % ja 56,7 %. Vähän alle 40 % ehdokkaista on ollut naisia (39 % vuonna 1999 ja 38,2 % vuonna 1996). Vuonna 1999 Euroopan parlamenttiin valittiin seitsemän naista ja yhdeksän miestä ja vuonna 1996 kumpaakin sukupuolta valittiin kahdeksan.

2. Hallituksen kokoonpano

Vuoden 1999 eduskuntavaalien jälkeen nimitetyn hallituksen 18 ministeristä kahdeksan on naisia. Opetusministeriössä ja sosiaali- ja terveysministeriössä on kaksi naisministeriä ja toinen valtiovarainministeri samoin kuin työministeri, ympäristöministeri ja ulkoministeri ovat naisia. Tasa-arvoministerin tehtäviä hoitaa sosiaali- ja terveysministeri. Hallituksen asettamien komitean 32 jäsenestä naisia on 11 (34 %) ja ministeriöiden asettamien komiteoiden 19 puheenjohtajasta naisia on neljä.

3. Valtion virkamieslaki

3.1 Valtion henkilöstöpolitiikka

Suomen hallitus on tasa-arvo-ohjelmassaan (1997–99) ryhtynyt työnantajan ominaisuudessaan edistämään naisten osallistumista päätöksentekoon muun muassa ministeriöiden omien tasa-arvosuunnitelmien ja toimistohenkilöstön kehittämisohjelman avulla. Kaikki ministeriöt ovat tehneet tasa-arvolaisissa tarkoitettun tasa-arvosuunnitelman edistämään muun muassa kummankin sukupuolen tasa-arvoista urakehitystä.

3.2 Ylimmät virkamiehet

Hallitus antoi 6.2.1997 päätöksen, jolla uudistetaan ylimpien virkamiesten nimittämisen yhteydessä sovellettavia perusteita ja menettelytapoja. Hallituksen päätös perustuu valtiovarainministeriön asettaman työryhmän esityksiin.

Hallituksen rakenteissa ja toimialoilla tapahtuneiden muutosten takia ylimpiä virkamiehiä on uusissa asemissa ja heitä koskevat vaatimukset ovat sekä muuttuneet että lisääntyneet. Ylimpien virkamiesten

valintaperusteita ja valintaan liittyviä menettelytapoja on asteittain muutettu vastaamaan nykyisiä vaatimuksia. Tavoitteena on taata, että kaikkein pätevimmat nimitetään ylimpiin virkoihin, valtionhallinnon henkilöstöhallintoa parannetaan, työntekijöiden kehittymistä edistäviä tehtäviä lisätään, ja täten mahdollistetaan johtotehtävien vaatiman monipuolisen kokemuksen hankkiminen sekä lisätään naisten lukumäärää kyseisissä tehtävissä.

Uuden kehityshankkeen avulla on tarkoitus taata henkilöstön hyvin suunniteltu koulutus, jotta käytettävissä on riittävästi potentiaalisia kykyjä johto- ja erityistehtäviin. Hanke tähtää myös siihen, että naisilla olisi paremmat mahdollisuudet pätevoityä johto- ja erityistehtäviin. Kehityssuunnitelmissa on korostettu muun muassa johtaja-aineksen löytämistä, tasa-arvoa, työkiertoa, henkilön kehittymistä edistäviä tehtäviä ja mentorointia.

Ylimmistä valtion virkamiehistä yhä suurempi osa on naisia. Vuonna 1998 näiden virkojen haltijoista naisia oli 20 % ja vastaavasti koko julkisella sektorilla, kunnat mukaan lukien, 40 %.

4. Naisjärjestöjen saama rahoitus

Kuten Suomen antamassa kolmannessa raportissa todetaan, naisyhdistysten toimintaa ei tueta lakisääteisellä julkisella rahoituksella. Opetusministeriö myöntää harkinnanvaraista valtiontukea Naisjärjestöt yhteistyössä - NYTKIS-yhteenliittymälle. Tuen määrä on tasaisesti noussut; vuonna 1999 se oli 550,000 markkaa. Lisäksi opetusministeriö on myöntänyt valtiontukea naisjärjestöille erillisiä ministeriön hallinnonalaan liittyviä hankkeita varten. Ministeriö jatkaa naisjärjestöjen tukemista myöntämällä tukia ja erillisiä projektikohtaisia avustuksia.

Kun arpajaislainsäädäntöä valmisteltiin, Naisjärjestöt yhteistyössä verkoston edustajat esittivät, että myös naisjärjestöjen tulisi päästä osallisiksi arpajais-, vedonlyönti- ja veikkaustoiminnan tuloksena jaettavasta tuotosta.

8 artikla

Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimiin varmistaakseen naisille mahdollisuuden samoin perustein kuin miehille ja ilman minkäänlaista syrjintää edustaa hallitustaan kansainvälisellä tasolla ja osallistua kansainvälisten järjestöjen työhön.

Tässä yhteydessä viitataan edellisiin raportteihin.

9 artikla

1. Sopimusvaltioiden tulee myöntää molemmille sukupuolille yhtäläiset oikeudet saada, muuttaa tai säilyttää kansallisuutensa. Erityisesti niiden tulee varmistaa, ettei avioliitto ulkomaalaisen kanssa tai aviomiehen kansallisuuden muutos avioliiton aikana automaattisesti muuta aviovaimon kansallisuutta, tee hänestä valtiotonta tai pakota häntä vastaanottamaan aviopuolison kansalaisuutta.

2. Sopimusvaltioiden tulee myöntää naisille ja miehille yhtäläiset oikeudet lastensa kansalaisuuteen nähden.

Tässä yhteydessä viitataan edellisiin raportteihin.

10 artikla

Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin naisten syrjinnän poistamiseksi voidakseen varmistaa heille koulutuksen alalla samat oikeudet kuin miehille ja erityisesti varmistaa miesten ja naisten tasa-arvon pohjalta:

yhtäläiset edellytykset työuran ja ammatinvalinnan ohjaukseen, mahdollisuuden opintoihin ja tutkintojen suorittamiseen kaiken asteisissa oppilaitoksissa sekä maaseudulla että kaupungeissa; tämä tasa-arvo on taattava varhaiskasvatuksessa, yleissivistävässä ja teknisessä koulutuksessa, yliopistokoulutuksessa ja teknillisellä korkeakouluasteella sekä kaikenlaisessa ammatillisessa koulutuksessa;

mahdollisuudet samaan opinto-ohjelmaan, samoihin tutkintoihin, samantasoisien opettajakunnan antamaan opetukseen ja samantasoisiin koulutiloihin ja -varusteisiin;

miesten ja naisten kaavamaisen roolijaon poistamiseen kaikenlaisissa ja -tyyppisissä koulutuksessa rohkaistamalla yhteisopetusta ja muita tämän päämäärän saavuttamista auttavia koulutusmuotoja ja erityisesti tarkistamalla oppikirjat ja koulutusohjelmat sekä mukauttamalla opetusmenetelmiä;

yhtäläiset mahdollisuudet saada stipendejä ja muita opintoapurahoja;

yhtäläiset mahdollisuudet osallistua jatko-opetukseen, mukaan lukien aikuisopetuksen ja käytännön lukutaito-ohjelmat, erityisesti sellaiseen opetukseen, jonka tarkoituksena on niin pian kuin mahdollista vähentää miesten ja naisten koulutuksen eroja;

vähentää naisopiskelijoiden opintojen keskeyttämistä ja järjestää ohjelmia ennen aikojaan koulunsa lopettaneille tytöille ja naisille;

yhtäläiset mahdollisuudet osallistua aktiivisesti urheiluun ja liikuntakasvatukseen;

mahdollisuus erityisopetukseen ja neuvontaan perheiden terveyden ja hyvinvoinnin varmistamiseksi, mukaan lukien perhesuunnittelua koskeva valistus ja neuvonta.

1. Työelämän tasa-arvon edistäminen työvoimapolitiittisin toimin

Vuoden 1998 alusta tuli voimaan uusi työvoimapolitiittinen järjestelmä, jolla pyritään työmarkkinoiden toimivuuden lisäämiseen ja työttömien syrjäytymisen ehkäisemiseen.

Järjestelmän toimivuutta edistetään painottamalla yksilöllisiä työvoimapalveluja ja panostamalla niiden laatuun. Eräs uudistuksen keskeinen tavoite oli tehostaa työvoimapalveluprosessia siten, että työttömyyttä ylläpitäviin tekijöihin voitaisiin puuttua jo työttömyyden varhaisemmassa vaiheessa.

Työvoimatoimiston ja työnhakijan yhteistyössä laatimassa työllistymissuunnitelmassa kartoitetaan henkilön osaamisalueet ja hänen hankkimansa taidot ja kokemus sekä pyritään muodostamaan palvelukokonaisuus, jossa on mukana tukityötä ja koulutusta, ja jonka avulla työnhakija voidaan viime

kädessä työllistää avoimille työmarkkinoille. Määräaikaishaastattelut ja yksilölliset työnhakusuunnitelmat aktivoivat työnhakijoita ja mahdollistavat erityisesti naisille tyypillisten työllistymisesteiden huomioimisen.

Oleellinen osa uudistettua työnhakuprosessia ovat työnhakuryhmät, joita voidaan perustaa erilaisin perustein. Tietyille kohderyhmille voidaan järjestää omia työnhakuryhmiä ja ryhmien sisältöä voidaan muokata erityisesti naisille sopivaksi.

Työhallinnon ohjaus- ja koulutuspalveluilla voidaan ohjata ja edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa työmarkkinoilla ja vaikuttaa valintoihin ja ammatilliseen suuntautumiseen ja samalla parantaa työmarkkinoiden toimivuutta. Työnvälityksen tehtävänä on toisaalta edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa tiedottamalla tasapuolisesti molemmille sukupuolille koulutus- ja työvaihtoehtoista ja toisaalta tukea asiakkaita, jotka hakevat perinteisistä sukupuolirooleista poikkeavia työpaikkoja tai uusia työnteon mahdollisuuksia (esim. naisryttäjät). Henkilökohtaisella ammatinvalinnanohjauksella voidaan tukea myös asiakkaita, jotka harkitsevat jonkin tavanomaisesta poikkeavan alan valintaa. Ammatinvalinta voidaankin käsitellä perusteelliseksi palveluksi, jossa niin mies- kuin naisasiakkaalle etsitään yksilöllinen ratkaisu tai laaditaan suunnitelma, johon asiakas sitoutuu.

Suomen EU:n työllisyysuuntaviivojen mukaisesti vuosille 1998-99 laatiman työllisyyden toimintaohjelman erityisesti tasa-arvoon tähtäävissä tavoitteissa samoin kuin ohjelman kaikilla tasoilla kiinnitetään huomioita naisten asema työmarkkinoilla ja naistyöpaikkojen luomiseen. Jos sukupuolten välinen tasa-arvo aiotaan saavuttaa, tasa-arvoa tarvitaan ensin työelämässä ja perheessä, ja pääasia on turvata hyvinvointipalvelut ja toteuttaa samapalkkaisuus.

2. Koulutus ja tasa-arvo

1970-luvun puolesta välistä lähtien noin 55 % uusista yliopisto-opiskelijoista on ollut naisia. Naisvaltaisia aloja ovat niin hakijamäärien kuin uusien opiskelijoiden lukumäärän perusteella eläinlääketiede, lastentarha- ja luokanopettajakoulutus sekä terveystieteet. Sitä vastoin miesvaltaisimpia aloja ovat kaikki tekniset alat.

Korkeakoulututkinnon suorittaneita miehiä ja naisia on yhtä paljon. Korkeakoulututkinnon suorittaneesta työvoimasta lähes 60 % on naisia. Noin 40 % liseniaatin tai tohtorin tutkinnon suorittaneista on naisia. Eri koulutusaloista ja tieteenaloista vain teknisillä aloilla naisten osuus on pieni eli alle 20 %.

Opetusministeriö on vuosina 1996–98 pyytänyt yliopistoilta selvitystä ja arviota siitä, millaisilla opiskelijavalintaratkaisulla ne ovat tasapainottaneet ja jatkossa aikovat tasapainottaa sukupuolirakennetta. Yliopistojen käyttämiä menettelytapoja ovat olleet erilaiset valintakokeiden pisteytysjärjestelmät sekä valintakriteerien sisällölliset muutokset. Yliopistojen arvioiden mukaan valintakoeratkaisulla pyritään vain varsin rajoitetusti vaikuttamaan eri koulutusalojen sukupuolirakenteeseen. Opiskelijavalintojen vaikutuksia sukupuolirakenteeseen tullaan edelleen seuraamaan.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) perusteella opetusministeriö on antanut normipäätöksen opiskelijoiden valintaperusteista perusammattikoulutuksessa. Päätös merkitsee sitä, että hakijoille annetaan pisteitä myös sukupuolen perusteella. Hakija saa kolme lisäpistettä hakiessaan koulutukseen, jossa alle 30 % koulutuksen järjestäjän valitseman tietyn valintayksikön hakijoista on samaa sukupuolta kuin hakija.

Sukupuolten tasa-arvon tavoite ja sukupuolivouman vähentäminen on otettu huomioon useissa koulutusta koskevissa hankkeissa, esimerkiksi Euroopan sosiaalirahaston rahoittamassa kansallisessa "Naiset teollisuuden ammatillisessa koulutuksessa" -hankkeessa, joka tähtäsi asennemuutoksen aikaansaamiseen ja tyttöjen kannustamiseen hakeutumaan tekniseen koulutukseen ja teollisiin ammatteihin. Opetusministeriön ja Euroopan sosiaalirahaston "Tietonaisia" -yhteishankkeen tarkoituksena on rohkaista tyttöjä opiskelemaan informaatioteknologian perusteita ja hakemaan muuntokoulutusta.

Suomen Akatemia asetti lokakuussa 1996 työryhmän arvioimaan naisten tutkijanuraan liittyviä kehitystarpeita ja tekemään esityksiä siinä esiintyvien esteiden poistamiseksi, tutkimaan akateemisessa yhteisössä esiintyvää piilosyrjintää ja laatimaan ehdotus kehittämissuunnitelmaksi "Naisten tutkijanura Suomessa 2010". Työryhmän muistio (Naisten tutkijanuran edistäminen 13/97/Women in Academia 3/1998) valmistui syyskuussa 1997 ja siinä esitetään toimenpide-ehdotuksia, jotka koskevat arviointimenettelyn kehittämistä, tutkimusrahoituksen suuntaamista ja nuorten tutkijoiden ja tutkijaperheiden aseman parantamista.

Suomen Akatemian tieteelliset toimikunnat ovat myös vuosina 1997-1999 virkanimitysten yhteydessä ottaneet huomioon naispuolisten tutkijoiden urakehityksen edistämisen. Vuonna 1998 nimitettyjen naisten suhteellinen osuus kasvoi selvästi sekä vanhemman tutkijan että tutkijatohtorin viroissa: 28 % vanhemman tutkijan viran hakijoista ja 40 % nimitetyistä oli naisia; 47 % tutkijatohtorin virkoihin hakeneista ja 57 % nimitetyistä oli naisia.

3. Liikunta- ja nuorisopoliittiset toimet

3.1 Nuorisopoliittikka

Opetusministeriön nuoriso-osasto on käynnistänyt hankkeen, jonka tavoitteena on valtavirtaistaa sukupuolten tasa-arvoa nuorisopoliittikassa. Valtavirtaistamishanke jaettiin kolmeen osaan: tasa-arvo valtakunnallisissa nuorisotyötä tekevissä ja nuorison palvelujärjestöissä, tasa-arvo alue- ja rakennepoliittikassa ja tasa-arvo lähiympäristön kehittämisessä. Kaikkia teemoja on käsitelty syksystä 1998 lähtien.

Opetusministeriön nuoriso-osasto jatkaa "tasa-arvo nuorisopoliittikassa" -projektia (TASANUPO), jossa luodaan nuorisotoiminnan ja sen tasa-arvon itsearviointijärjestelmää. Projektissa luodaan arviointimenetelmiä, joiden avulla nuorisotoimintaa voidaan arvioida ja kehittää erityisesti tasa-arvon näkökulmasta. Projektia toteutetaan kahdella alueellisella pilottiprojektilla, jotka jatkuvat vuoteen 2000 asti.

Sukupuolten tasa-arvo ilmenee nuoriso- ja nuorisotyöjärjestöissä monin tavoin. Valtakunnallisille järjestöille lähetettiin syksyllä 1998 niiden hallintoelimien tasa-arvosuunnitelmia ja sukupuolijakaumaa koskeva kysely. Vastanneiden 26 järjestön hallituksissa oli hieman enemmän naisia. Joissakin järjestöissä oli huomattava miesenemmistö; ne keskittyivät tavalla tai toisella johonkin tiettyyn harrastukseen kuten postimerkkeilyyn tai tekniikkaan tai suoranaisesti poikatyöhön. Naisenemmistöisten järjestöjen pääasiallinen toimiala ei ollut yhtä selkeä, mutta yhtenä selkeänä ryhmänä erottuivat järjestöt, jotka suuntautuivat kansainvälisyyteen ja politiikkaan.

Tutkimuksella on merkittävä rooli nuorisopalveluihin liittyvissä tasa-arvoasioissa. Esimerkiksi 1990-luvun jälkipuoliskolla on tehty useita tutkimuksia tyttöjen asemasta eri yhteisöissä. Tyttöjä ja nuoria naisia koskevien tutkimusten lisäksi on myös tutkimuksia poikien ja nuorten miesten roolista ja asemasta. Ensisijaisena periaatteena on ollut tutkimustulosten käyttö nuorisotoiminnassa, nuorisotyössä ja nuorisopolitiikassa.

Pyrittäessä parantamaan nuorten elinolosuhteita sukupuolikiusaus on tärkeä sekä syrjäytymisen ehkäisyssä että syrjäytymisen vaikutusten vähentämisessä. Esimerkiksi huumeita käyttävien tyttöjen lukumäärä on lisääntymässä, ja erillisten tyttöihin kohdistettujen hankkeiden avulla on saavutettu huomattavan hyviä tuloksia huumeiden käytön ehkäisyssä.

3.2 Liikuntapolitiikka

Miesten ylivoimaisesti naisia suurempi osuus kilpaurheilussa on ollut merkittävää tasa-arvokeskustelun kannalta ja se heijastuu myös muissa urheilulajeissa ja niiden edistämisessä. Tehtyjen selvitysten mukaan miesten ja poikien liikuntaan käytetään enemmän rahaa kuin naisten ja tyttöjen liikuntaan.

1.1.1999 voimaan tulleen uuden liikuntalain (1054/1998) 1 §:n mukaan lain tarkoitus on edistää tasa-arvoa liikunnan avulla. Tasa-arvon edistämiseen liittyviä hankkeita on ollut useita.

Suomen Olympiakomitea on käynnistänyt "Huippu-urheilu 2000" -strategiaan perustuvan naisten huippu-urheilua koskevan hankkeen, jota opetusministeriö tukee. Tavoitteena on lisätä huipputasoisen naisurheilun arvostusta, nostaa suomalaisen naisvalmennuksen tasoa, edistää lahjakkaiden naisurheilijoiden kehitystä kansainväliselle huipulle ja parantaa suomalaisten naisurheilijoiden menestystä huippukilpailutasolla. Hankkeella tuetaan naisten urheilu-uraa sekä kilpaurheilussa että valmennuspuolella. Se on saanut Kansainvälisen Olympiakomitean avustuksen (Olympic Solidarity grant). Hankkeessa on kerätty tietoa naisista urheilijoina ja valmentajina. Käytännön toteutus tapahtuu vuoden 1999 aikana.

Opetusministeriö käynnisti keväällä 1998 liikuntapalveluja ja kuntalaisten tasavertaisuutta koskevan tutkimus- ja selvitystyön. Liikuntapalvelujen saatavuutta tutkittiin myös sukupuolten tasa-arvon kannalta. Vuodesta 1998 lähtien, jolloin opetusministeriö ryhtyi myöntämään erityismäärärahaa liikunnan tasa-arvoa edistäviin hankkeisiin, tasa-arvo on ollut mukana myös ministeriön määrärahopolitiikassa. Ministeriö myöntää vuosittain tasa-arvoa liikunnassa edistäville henkilöille, yhteisöille tai hankkeille "Piikkarit"-palkinnon ja "Piikkarit"-apurahoja.

Sukupuolten tasa-arvo valmentajakoulutuksessa-hankkeen (1998-2000) pyrkii kehittämään eri ikäisten ja tasoisten urheilijoiden valmentajien koulutusta. Tavoitteena on ohjata valmentajia ottamaan huomioon sukupuolten väliset erot ja tukemaan urheilijoita heidän yksilöllisten tarpeidensa ja kykyjensä mukaan. Tämä hanke muodostaa osan laajempaa liikunta-alan koulutuksen tasa-arvon edistämishanketta.

Suomen Liikunta ja Urheilu ry on hyväksynyt toimintaohjelman sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi vuosille 1998–2000 ja se johtaa eurooppalaista naisliikuntaverkostoa verkostoa (European Women and Sports) vuodesta 1998 vuoteen 2000. Puheenjohtajuuskauden painopistealueiksi on valittu naisten osuuden lisääminen päätöksentekoaikavälissä, naisten kouluttaminen toimimaan päätösvaltaisissa viroissa ja EWS verkoston vahvistaminen. EWS 2000 konferenssi järjestetään Helsingissä.

4. Naistutkimus

Kuten kolmannessa raportissa mainitaan, naistutkimus on 1990-luvulla nopeasti laajentunut, monipuolistunut ja vakiintunut. Naistutkijoiden julkaisujen suuresta määrästä on todisteena se, että vuonna 1999 päivitetystä "Naisiin ja sukupuoleen kohdistuva tutkimus Suomessa" -bibliografiassa on yli 200 uutta viittausta. Kun bibliografia koottiin vuonna 1995, se sisälsi runsaat 2000 viittausta yli 350 tutkijalta.

Vuonna 1993 otettiin käyttöön sähköpostilista, jonka avulla on mahdollista keskustella ja hankkia tietoja naistutkimuksesta Suomessa. Tällä hetkellä tilaajia on yli 800, ja listasta on muodostunut tärkeä kansallisen keskustelun foorumi.

Kuten aikaisemmassa raportissa on selostettu, tilanne yliopistoissa on viime vuosina kehittynyt myönteiseen suuntaan. Helsingin yliopiston ohella, jossa on yksi viiden vuoden määräaikainen naistutkimuksen professuuri, opetusministeriö on perustanut kahdeksan uutta professuuria Helsingin, Tampereen, Turun, Jyväskylän, Oulun ja Joensuun yliopistoihin samoin kuin Åbo Akademihin ja ruotsinkieliseen kaupunkorkeakouluun (Svenska Handelshögskolan).

Opetusministeriö on perustanut Suomen Akatemiaan naistutkimuksen akatemiaprofessuurin, nk. Minna Canth- akatemiaprofessuurin. Professuurien ohella naistutkimuksessa tarvitaan myös alempia opettajanvirkoja, ja tähän mennessä niitä on vain muutama. Tulevaisuudessa naistutkimuksen lisääntyvät voimavarat ja opetuksen jatkuvuuden takaaminen ovat merkittäviä tekijöitä naistutkimuksen kehittämisessä.

11 artikla

1. Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin poistaakseen naisten syrjinnän työelämästä varmistaakseen miesten ja naisten tasa-arvon pohjalta samat oikeudet, joita ovat erityisesti:

oikeus työhön kaikille ihmisille kuuluvana erottamattomana oikeutena;

oikeus samoihin työmahdollisuuksiin, mukaan lukein samojen valintaperusteiden soveltaminen työhönotossa;

oikeus vapaaseen ammatin ja työn valintaan, oikeus etenemiseen, työsuhdeturvaan ja kaikkiin palvelussuhteeseen liittyviin etuuksiin ja ehtoihin sekä oikeus ammattikoulutukseen ja uudelleen koulutukseen, mukaan lukien oppisopimuskoulutus, ylempi ammatillinen koulutus ja jatkokoulutus;

oikeus samaan palkkaan siihen liittyvine etuuksineen ja samaan kohteluun samanarvoisessa työssä ja samaan kohteluun työn laatua arvioitaessa;

oikeus sosiaaliturvaan, erityisesti eläkkeelle siirtymisen, työttömyyden, sairauden, vamman ja vanhuuden sekä muun työkyvyttömyyden varalta sekä oikeus palkalliseen lomaan;

oikeus terveellisiin ja turvallisiin työolosuhteisiin, mukaan lukien lisääntymisterveyden suojeleminen.

2. Estääkseen naisten syrjinnän avioliiton tai äitiyden perusteella ja varmistaakseen heidän tehokkaan oikeutensa työhön, sopimusvaltioiden tulee ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin

irtisanomisen kieltämiseksi rangaistuksen uhalla raskauden tai äitiysloman johdosta sekä siviilisäätyyn perustuvan syrjinnän kieltämiseksi irtisanomisen yhteydessä;

palkallisen äitiysloman myöntämiseksi tai järjestääkseen muun äitiysloman, johon liittyy palkkaan verrattavat sosiaalietuudet, menettämättä aikaisempaa työpaikkaa, katkaisematta työsuhdetta, vähentämättä palvelusvuosien määrää tai menettämättä muita sosiaalietuuksia;

tarvittavien yhteiskuntapalvelujen järjestämiseksi, jotta vanhemmat voisivat hoitaa velvollisuutensa sekä perhettään että työtään kohtaan ja osallistua julkiseen elämään, erityisesti edistämällä lasten päivähoitopalvelujen luomista ja kehittämistä;

erityissuojelun järjestämiseksi raskaana oleville naisille työtehtävissä, joiden on todettu olevan haitallisia raskauden aikana.

3. Tämän artiklan kattamiin kysymyksiin liittyvä suojelulainsäädäntö on tarkistettava ajoittain tieteellisen ja teknologisen tiedon pohjalta sekä tarpeen mukaan uudistettava, kumottava tai laajennettava.

1. Syrjinnän poistaminen työelämässä

1.1 Tasa-arvon edistäminen työelämässä

Vuonna 1998 työikäisestä väestöstä (15–64-vuotiaat) 50 % työvoimasta ja 47 % työllisistä, 50 % työttömistä 50 % ja 55 % kaikista ei-työllisistä oli naisia. Näiden naisten ja miesten välisiä eroja kuvaavat yleisindikaattorit ovat "tasa-arvoisia" eli naisia on kaikissa ryhmissä noin puolet.

1.1.1 Tasa-arvosuunnitelmat

Tasa-arvovaltuutetun käynnistämä julkisen ja yksityisen sektorin työpaikkojen tasa-arvosuunnittelua koskeva tutkimus saatiin päätökseen vuonna 1998. Tässä tutkimuksessa (Tasa-arvojulkaisu 1/1998)

selvitettiin tasa-arvosuunnittelun tilaa noin sadassa työyhteisössä. Tutkimus on julkaistu vain suomen kielellä.

Tutkimus perustui kyselyyn, joka lähetettiin kaikille ministeriöille, 44 virastolle ja julkiselle laitokselle, 19 yliopistolle, viidelle valtionyhtiölle, kymmeneen suurimpaan kaupunkiin, 30 yritykselle ja viidelle työmarkkinajärjestölle. Lisäksi yhdeksässä yrityksessä ja kahdessa työmarkkinajärjestössä tehtiin haastattelututkimus. Virastoista ja julkisista laitoksista mukaan otettiin ne, jotka työllistävät vakinaisesti vähintään 30 henkilöä. Tutkitut yritykset kuuluivat Suomen suurimpiin tai olivat Suomessa toimivia monikansallisia yrityksiä ja niiden valinnassa pyrittiin ottamaan huomioon mahdollisimman hyvin kaikki alat. Keskeisistä aloista vain rakennusala jäi tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkituista yrityksistä 19 oli pörssiyrityksiä. Työmarkkinajärjestöistä mukana olivat keskusjärjestöt. Kyselyjä lähetettiin yhteensä 126 järjestölle, joista 95 vastasi (75,4 % tutkimuksessa mukana olleista järjestöistä).

Tasa-arvosuunnittelun tila on tutkimuksen perusteella melko hyvä. On kuitenkin otettava huomioon, että suurin osa kaikista työntekijöistä työskentelee yrityksissä, jotka eivät olleet mukana tutkimuksessa. Kaikista tutkituista ryhmistä yhteensä 78 % ei ollut joko tehnyt tasa-arvosuunnitelmaa tai oli vasta valmistelemaan sitä. Tutkimusta tehtäessä yli puolet kaikista mukana olleista järjestöistä oli tehnyt tasa-arvosuunnitelman. Monissa organisaatioissa tasa-arvon edistäminen oli sisällytetty esimerkiksi erilaisiin henkilöstön kehittämisohjelmiin tai työturvallisuutta ja -terveyttä koskeviin toimintaohjelmiin tai se oli otettu huomioon muulla tavoin, vaikka mitään varsinaista tasa-arvosuunnitelmaa ei ollut olemassa.

Monet organisaatiot valmistelevat tasa-arvosuunnitelmiaan vasta nyt. Tällaisissa tapauksissa on liian aikaista arvioida tasa-arvosuunnittelun vaikutuksia työntekijöihin ja organisaation toimintaan ja tuloksiin. Toimenpiteiden konkreettisia vaikutuksia ei voida vielä nähdä edes niissä työpaikoissa, joissa tasa-arvosuunnitelma on jo olemassa. Tutkimuksen mukaan itse suunnitelman laatiminen on merkityksellistä, koska se panee työnantajat kiinnittämään huomiota sukupuoleen liittyviin kysymyksiin.

Tasa-arvovaltuutettu kannustaa yrityksiä tekemään tasa-arvosuunnitelmia antamalla ohjeita ja neuvontaa ja vieraillemalla yrityksissä. Lisäksi tasa-arvoministeri ja tasa-arvovaltuutettu ovat vuodesta 1998 lähtien palkinneet kunniakirjalla työyhteisöjä, jotka ovat merkittävästi edistäneet tasa-arvoa työpaikalla tasa-arvosuunnittelun avulla. Vuonna 1998 palkittiin kuusi ja vuonna 1999 kolme työyhteisöä. Palkitut työyhteisöt olivat tehneet erinomaiset tasa-arvosuunnitelmat ja edistäneet yhteisön sisäistä tasa-arvoa muilla konkreettisilla toimenpiteillä.

1.1.2 Kansallinen työelämän kehittämisohjelma

Työministeriön vuonna 1995 käynnistämää "Kansallista työelämän kehittämisohjelmaa" jatketaan vuosina 1999–2003. Yksi tämän ohjelman tärkeä alue, jota on toteutettu yhdessä työmarkkinaosapuolten kanssa, on sukupuolten tasa-arvon edistäminen työpaikoilla ja tiedon levittäminen hyvistä käytännöistä.

Ohjelma tukee "Tasa-arvoinen työyhteisö"-aloitetta, jonka työmarkkinaosapuolet käynnistivät vuonna 1998 yhdessä työpaikalla. Asiaa selostetaan tarkemmin 11 artiklaa kokevassa 6. jaksossa.

2. Epättyypilliset työsuhteet

Vuosikymmenen alun laman aikana lisääntyneiden epättyypillisten työsuhteiden määrä on nyt vakiintunut. Vuonna 1998 määräaikaissa työsuhteissa työskenteli 17,4 % työvoimasta (naisten osuus oli 20,5 % ja miesten 14,5 %).

Määräaikaiset työsuhteet liitetään erityisesti nuoriin ja työelämän alkuvaiheisiin. Määräaikaissuusia hoitavat edelleen eniten nuoret työntekijät, jotka ovat vasta tulleet työelämään. Tällaisten työsuhteiden lisääntyminen alkaa kuitenkin vaikuttaa myös muihin työntekijäryhmiin, erityisesti naisiin. Vielä vuonna 1990 yli puolet kaikista, niin nais- kuin miespuolisista, määräaikaista työntekijöistä oli alle 30-vuotiaita. Määräaikaisten työsuhteiden osuus on noussut eniten yli 30-vuotiaiden naisten keskuudessa. Se on kymmenessä vuodessa yli kaksinkertaistunut.

Kehityssuunta on samanlainen yli 40-vuotiaiden työntekijöiden osalta. Heistä naisista enemmän kuin kolmannes on määräaikaissa työsuhteissa, kun taas saman ikäryhmän miehistä vain joka neljäs työskentelee määräaikaista.

Uudet alle 12 kuukauden työsuhteet ovat tavallista useammin epättyypillisiä. Vuonna 1997 kaksi kolmasosaa niistä oli määräaikaista.

Määräaikaiset naispuoliset työntekijät ovat aikaisempaa paremmin koulutettuja. Vuonna 1997 yhdellä neljästä määräaikaista naistyöntekijästä oli korkeakoulututkinto, kun vastaava osuus miesten keskuudessa oli 13 %.

Naisten ja miesten väliset erot voidaan osittain selittää sillä, että naiset ovat useammin perhevapaalla ja naiset hyödyntävät miehiä enemmän lakisääteisiä työnjakamismahdollisuuksia. Valtionhallinnossa määräaikaista työsuhteita käytetään enemmän kuin muiden työnantajien piirissä.

Lisäksi miehiä on paljon naisia vähemmän osa-aikatyössä. Vuonna 1998 vain 6,5 % miehistä, mutta 15,7 % naisista teki osa-aikatyötä (osa-aikatyöksi määritellään työ, jota tehdään enintään 30 tuntia viikossa).

Epättyypillisissä työsuhteissa työskentelevien työsuhteturvaa on parannettu. Tarkoituksena on ollut saattaa tällaiset työsuhteet tasavertaiseen asemaan pysyvissä ja kokoaikaissa työsuhteissa työskentelevien työntekijöiden kanssa. Lainmuutokset ovat koskeneet mm. oikeutta saada vuosilomakorvausta jo kuusi tuntia kestävästä työsuhteesta, työeläkkeen kertymistä kaikista työsuhteista, työnantajan velvollisuutta maksaa sairausajan palkkaa, opintovapaoikeutta lyhyissä työsuhteissa ja vuokratyöntekijän työsuhteturvaa.

Työnjakamismalleja on kehitetty edelleen. Alun perin kolmivuotiseksi säädettyä lakia vuorotteluvapaakoikeilusta (1663/1995) jatketaan vuoden 2001 loppuun (1201/1997), ja osa-aikajärjestelmä on vakiinnutettu. Järjestelmät toimivat siten, että työntekijä sopii vapaasta työnantajansa kanssa ja työnantaja sitoutuu palkkaamaan työntekijän vapaan ajaksi työttömän henkilön. Vapaan käyttäjä saa vapaan ajalta korvausta, joka on vuorotteluvapaajärjestelmässä 70 % työntekijän omasta työttömyysturvasta ja osa-aikajärjestelmässä puolet menetetyistä työajan palkasta (kuitenkin

enintään 4 300 mk/kk). Molemmat järjestelmät ovat varsin suosittuja ja niiden käyttäjistä suurin osa on naisia.

Vuonna 1997 vuorotteluvapaalle jäi 6 344 henkilöä, mutta seuraavana vuonna jo 9 450. Yleisimmin sitä ovat käyttäneet hyväkseen kuntasektorilla, opetus-, sosiaali- ja terveydenhuoltoaloilla työskentelevät henkilöt, mutta sen käyttö on lisääntymässä myös yksityisellä sektorilla. Vuoden 1998 alusta voimaan tulleella lakimuutoksella vuorotteluvapaan ehtoja on parannettu, mikä on johtanut sen suosion kasvuun. Osa-aikajärjestelmässä vapaaehtoisesti osa-aikatyöhön siirtyvälle henkilölle voidaan maksaa korvausta ansionmenetyksestä, jos työnantaja sitoutuu palkkaamaan hänen tilalleen työvoimatoimiston osoittaman työttömän henkilön.

3. Maahanmuuttajanaisten asema työmarkkinoilla

Yleisen taloudellisen ja työllisyystilanteen paraneminen on vaikuttanut myönteisesti myös maahanmuuttajien työllisyystilanteeseen. 1990-luvun alun lamavuosina työllisyysaste Suomessa (15-64 -vuotiaiden keskuudessa) laski yli 10 prosenttiyksikköä ja putosi poikkeuksellisesti vuosina 1993-1994 EU:n keskitason alapuolelle. Vuoteen 1998 mennessä työllisyysaste on kuitenkin noussut 64,1 %:iin (66,9 % miehistä ja 61,3 % naisista), ja nousu jatkui vuoden 1999 alkupuolella. Vuoden 1996 lopulla kaikkien Suomessa olevien ulkomaalaisten työttömyysaste oli 45,6 % ja marraskuun lopussa vuonna 1998 työttömiä ulkomaalaisia oli 39,1 %.

Suomen korkea työttömyysaste, kielitaidon puute ja keskimääräistä alempi koulutustaso ovat vaikeuttaneet maahanmuuttajanaisten asemaa. Pakolais- ja siirtolaisasiain neuvottelukunnan asettaman maahanmuuttajanaisten asemaa Suomessa selvittäneen työryhmän loppuraportissa, joka julkaistiin 31.3.1997, tehtiin useita ehdotuksia maahanmuuttajanaisten aseman parantamiseksi. Ehdotuksissa todetaan, että maahanmuuttajanaisten erityistarpeet tulee ottaa huomioon suunnittelussa, valmistelussa ja päätöksenteossa.

Maahanmuuttajien työllisyystilanteen parantamiseksi on parin viime vuoden aikana käynnistetty useita Euroopan sosiaalirahaston hankkeita ja muita EU:n eri hankelinjoista rahoitettuja hankkeita, joilla on pyritty parantamaan eri maahanmuuttajaryhmien työllistymisedellytyksiä. Työministeriössä on valmistunut uudistettu painos "Maahanmuuttajanainen Suomessa"-esitteestä (liite 8), jota on saatavana usealla kielellä, mm. venäjäksi, somaliksi ja tagaloksi.

4. Romaneille ja saamenkielisille kohdennetut työvoimapalvelut

Suomen Romako on työvoimahallinnon ja Euroopan sosiaalirahaston yhteisprojekti koulutukseen tai työmarkkinoille haluavia romaneja varten. Tavoitteena on rakentaa toimenpidekokonaisuus, joka mahdollistaa romanien tasa-arvoisuuden työelämässä. Yksilöllisen alkutilanteen kartoituksen avulla selvitetään jokaisen valmiudet ja mahdollisuudet sekä koulutukseen että työhön. Hanke jatkuu näillä näkymin vuoden 2000 loppuun.

Lapin työvoima- ja elinkeinokeskuksen alueella on kolme työvoimatoimistoa, jotka palvelevat myös saamen kielellä. Enontekiön ja Utsjoen työvoimatoimistoissa käytetään saamen kieltä lähes päivittäin,

kun taas Ivalossa ja Sodankylässä saamelaisasiakkaat asioivat suomen kielellä. Vuotson alueella Sodankylässä on pieni saamelaisyhteisö. Muita kuin työllisyyspalveluja (ammatinvalinnan- ohjaus, koulutus- ja ammattitietopalvelu, työvoimakoulutus ja ammatillinen kuntoutus) on tarjolla vain suomen kielellä.

Perinteisten työnvälityspalvelujen lisäksi työhallinto ostaa Inarissa sijaitsevalta Saamelaisalueen ammatilliselta kurssikeskukselta työllisyyskoulutusta ja yhdistelmäkoulutusta. Työhallinto on valmistanut saamenkielisiä esitteitä ja hallinnon palveluja esittelevää saamenkielistä aineistoa. Esitteet ovat kuitenkin vanhentuneita ja niitä on saatavilla vain jäljennösinä. Erityisesti Enontekiön ja Utsjoen työvoimatoimistot ovat esittäneet erityisrahoitusta saamenkielisille suunnattujen työvoimapalvelujen kehittämiseen yleensä.

5. Vammaisten henkilöiden ammatillisen koulutuksen ja työllisyyden tukeminen

Vammaisten henkilöiden täyttä integroitumista yhteiskuntaan edistetään parantamalla heidän toiminta- ja työkykyään. Vammaisten henkilöiden kouluttamisen ja työllistämisen edistämisestä on tullut viime vuosina vammaispolitiikan keskeiseksi haasteeksi. EU:n työllisyyttä koskevien suuntaviivojen mukaisesti Suomen työllisyyspolitiikan toimintasuunnitelman keskeisenä tavoitteena on nostaa koko väestön työllisyysastetta. Aktivoivassa työllisyyspolitiikassa hyödynnetään muun muassa Euroopan sosiaalirahaston hankkeissa luotuja uusia työllistämismenetelmiä, jotka on tarkoitettu vakiinnuttamaan osaksi kansallista politiikkaa. Suomen työllisyyspolitiikan tavoitteena on tuetun työllistämisen kansallisen laatu- ja järjestelmän kehittäminen, työvalmentajien koulutuksen tehostaminen ja työvalmentajien palvelujen rakenteen organisointi koko maan kattavaksi vuoteen 2000 mennessä.

Osana Suomen EU:n suuntaviivojen mukaisen työllisyysuunnitelman toimeenpanoa kuntoutusrahalakia, kansaneläkelakia ja työkyvyttömyysrahalakia muutettiin 1.8.1999 lukien siten, että kaikille 16-17 -vuotiaille vammaisille henkilöille turvataan mahdollisuus ammatilliseen koulutukseen ja aiempaa korkeampaa kuntoutusrahaan.

Vammaisten henkilöiden ammatillisen koulutuksen ja työllisyyden tukemiseksi sellaisille vammaisille nuorille, jotka ovat aloittaneet ammatillisen koulutuksen alle 18-vuotiaana, maksetaan kuntoutusrahaa ensimmäisen koulutuksen päättymiseen asti tai kunnes se päättyy tuloksettomana.

Työkyvyttömyyseläkettä ei enää myönnetä ennen kuin kuntoutusjakso on päättynyt. Muutoksen tarkoituksena on muuttaa sellaisten vakavasti vammaisten nuorten asemaa, jotka aikaisemmin jäivät eläkkeelle jo 16 vuoden ikäisinä ilman, että heidän työkykyään oli arvioitu ja ilman kuntoutusta. Eläke myönnetään alle 18-vuotiaalle henkilölle vain, jos ammatillinen kuntoutus on todettu mahdottomaksi.

Lisäksi henkilöt, jotka ovat oikeutettuja kansaneläkelain mukaiseen työkyvyttömyyseläkkeeseen, voivat jättää eläkkeensä lepäämään kuudesta kuukaudesta kahteen vuoteen. Jotta työnteko olisi vammaiselle henkilölle eläkkeelläoloa kannattavampaa, eläkkeenmaksun keskeytyksen ajalta maksetaan erityisvammatuon suuruista vammaistukea.

6. Työ- ja virkaehtosopimusjärjestelmä

12.12.1997 allekirjoitetussa tulopoliittisessa kokonaisratkaisussa vuosille 1998–1999 kiinnitetään erityistä huomiota miesten ja naisten väliseen epätasa-arvoon palkkauksen alalla. Sopimuksen mukaan työmarkkinoiden keskusjärjestöjen vuonna 1990 asettama työryhmä jatkaa työtään edistääkseen ja seuratakseen työarviointijärjestelmien kehitystä ja antaakseen lausuntonsa työarvioinnista keskusjärjestöjen, tasa-arvovaltuutetun tai ammattiliittojen yhteisestä pyynnöstä.

Tulopoliittisiin sopimuksiin sisällytetyn niin kutsutun tasa-arvoerän tarkoituksena on tasoittaa sukupuolten välistä palkkakuilua. Tasa-arvoerän avulla on tarkoitus parantaa niiden naisten palkkoja, joiden palkkaus ei vastaa heidän työnsä edellyttämiä vaatimuksia eikä heidän koulutustaan. Se ei kuitenkaan yksin riitä kattamaan miesten ja naisten välistä palkkakuilua. Sopimalla tasa-arvoerästä osapuolet kuitenkin tunnustavat palkkaeroihin liittyvän ongelman. Sitä voidaan pitää toimenpiteenä, joka myötävaikuttaa palkkaerojen tasoittumiseen. Sen avulla on lisäksi poistettu rakenteellisia eroja mies- ja naisvaltaisten alojen välillä.

Alakohtaisten sekä yksityisen että julkisen alan kattavien työehtosopimusten voimassaoloaika päättyi tammikuussa 2000. Niihin sisältyy erityinen palkanosa, joka riippuu naisten lukumäärästä ja palkkatasosta kullakin sektorilla. Työmarkkinaosapuolet edistävät lisäksi samapalkkaisuutta kehittämällä työn vaativuuden mittaustapoja ja ottamalla niitä käyttöön yksittäisissä yrityksissä ja eri sektoreilla.

Tulopoliittiseen kokonaisratkaisuun sisältyi myös säännös erityisen ”tasa-arvoiset työyhteisöt”-kehityshankkeen käynnistämisestä. Hankkeen tarkoituksena on edistää tasa-arvoa kannustamalla työpaikkoja lisäämään oikeudenmukaisuutta omien tarpeittensa pohjalta ja osana muuta kehitystyötä. Osapuolet sopivat lisäksi siitä, että perhevelvollisuuksien ja perhevapaiden oikeudenmukaisemman jakaantumista edistetään ja isä kannustetaan valitsemaan tällaisia vapaita. Myös jaettujen perhevapaiden ja niiden joustavamman käytön tarjoamia mahdollisuuksia tutkitaan.

7. Palkkaus

Kokopäivätyössä käyvien naispalkansaajien säännöllisen työajan keskiansiot ovat olleet koko 1990-luvun ajan noin 80 % miesten ansiotasosta (82 % vuonna 1997; Tilastokeskus), vaikka naisjäseniä on ammattiliitoissa ainakin yhtä paljon kuin miehiä. Samoissa ammateissa työskentelevien miesten ja naisten palkkaerot ovat hieman pienemmät kuin sukupuolten väliset palkkaerot koko yhteiskunnan tasolla. Julkisella sektorilla palkkaerot ovat hiukan pienemmät kuin yksityisellä sektorilla. Erot selittyvät osittain sukupuolten mukaan eriytyneillä työmarkkinoilla.

Tämän raportin liitteenä on miesten ja naisten palkkaeroja kuvaavia tilastotietoja vuosilta 1990-1998. Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen ansiotasoindeksiin ja tulonjakotilastoihin (liitteet 9-10).

Suomen työmarkkinoilla on monia EU-maita jyrkempi sukupuolen mukainen työnjako; miehet ja naiset työskentelevät etupäässä eri aloilla ja ammateissa. Vain 9 % taloudellisesti aktiivisesta väestöstä työskentelee aloilla, joilla kumpaakin sukupuolta on yhtä paljon. Joka kolmas työskentelee alalla, jolla ainakin 90 % työntekijöistä on samaa sukupuolta. Tämä jäykistää työmarkkinoita ja vaikeuttaa osaltaan työvoiman saatavuutta.

EU-suuntaviivojen mukaisessa Suomen työllisyyspolitiikan toimintasuunnitelmassa vuodelle 1999 todetaan, että työhallinto tulee valmistelemaan vuoden 1999 aikana menettelytavan, jolla sukupuolten mukaan jakautuneiden työmarkkinoiden lieventäminen työvoimapolitiisin keinoin otetaan osaksi tulosoajasta ja laatukriteereitä.

Työmarkkinoiden jakautumisella mies- ja naisvaltaisiin aloihin saattaa olla vaikutuksia mm. naisvaltaisten alojen työehtojen kehitykseen, kuten palkkaukseen. Naisvaltaisille aloille syntyy luonnollisesti lisäkustannuksia perhevapaiden käytöstä. Perhevapaajärjestelmää on mm. tästä syystä tehty joustavammaksi siten, että isilläkin olisi paremmat mahdollisuudet käyttää näitä vapaita.

8. Naisten työttömyys

8.1 Naisten työttömyys vuosina 1997–1998

Naisten työttömyys ei ole siten miehiä suurempaa, vaikka se lamavuosina lisääntyi huomattavasti ja saavutti miesten tason. Vuonna 1998 naisten ja miesten työttömyys laski kuitenkin jo suhteellisesti yhtä paljon, sillä teollisuuden elpymistä seurasi kotimarkkinasektorin elpyminen, mikä paransi erityisesti naisten työllisyyttä.

Naisten työttömyysaste (12 %) on 1990-luvun loppupuolella ollut hieman miehiä korkeampi (10,9 %), mutta erot ovat kansainvälisesti katsoen pieniä. Vuonna 1998 Suomessa oli 142 000 työtöntä naista ja 143 000 työtöntä miestä. Naisten työllisyyskehitys on laman jälkeen ollut hitaampaa kuin miesten. Eniten naisia on työttöminä sihteerin- ja toimistotöissä, terveyden- ja sairaanhoidossa, myyntityössä sekä tehtävissä, joissa ei edellytetä ammattipätevyyttä. Naisten työllisyyden melko hitaaseen paranemiseen laman jälkeen on vaikuttanut muun muassa se, että julkinen sektori ei enää työllistä naisia yhtä paljon kuin 1980-luvun lopulla.

Nuorilla naisilla pitkäaikaistyöttömyyden riski on hieman pienempi kuin nuorilla miehillä. Alle 25-vuotiaiden työttömyys on alentunut Suomessa voimakkaasti. Naiset ovat kaiken kaikkiaan miehiä harvemmin pitkäaikaistyöttöinä, mikä on EU-maissa poikkeuksellista. Suomessa naiset ovat miehiä valmiimpia ottamaan vastaan määräaikaista töitä ja osallistuvat myös aktiivisesti työvoimapolitiiseen ja muuhun koulutukseen. Yli puolet työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin osallistuneista on ollut naisia. Naisten työllisyyttä on pyritty edistämään mm. tukemalla yrittäjyyttä ja Euroopan sosiaalirahaston hankkeiden avulla.

8.2 Työhallinnon toimenpiteet naisten työttömyyden vähentämiseksi

Naisten työttömyyden lisääntyessä Suomessa 1990-luvun puolivälissä laman seurauksena, työministeriö asetti erityisen eri hallinnonaloja edustavan työryhmän selvittämään naisten työllistymisen parantamisedellytyksiä.

Työryhmän raportissa naisten työllistymisedellytysten parantamisesta vuodelta 1997 käsiteltiin naisten työttömyyden kehittymistä ammattialoittain ja sen syitä. Työryhmän toimenpide-ehdotukset koskivat mm. valtavirtaistamisperiaatteen noudattamista talouspolittisissa ratkaisuissa, naisyrittäjyyden tukemista, lastenhoitoon tarkoitettujen järjestelmien joustavoittamista ja isien osuuden lisäämistä

niiden käytössä, atk-koulutuksen kehittämistä tyttöjä enemmän kiinnostavaksi sekä epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevien aseman parantamista.

Yksityinen sektori työllistää yhä enemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita nuoria. Valtion ja kuntien mahdollisuudet työllistää ovat heikentyneet 1990-luvulla. Koska kunnat ovat perinteisesti olleet merkittävä koulutettujen naisten työllistäjiä, julkisen sektorin tiukka taloudellinen tilanne on vaikuttanut erityisesti naisten työllistymismahdollisuuksiin.

8.3 Ikääntyvät naistyöntekijät

Ikääntyvien ja ikääntyneiden naisten asema työmarkkinoilla on tarkastelukauden aikana heikentynyt. Kansallisen Ikäohjelman (1998–2002) (liite 11) tavoitteena on vähentää työttömyyttä yli 45-vuotiaiden keskuudessa ja ehkäistä ennenaikaiselle eläkkeelle siirtymistä ja syrjäytymistä. Toisaalta pyritään lisäämään ikääntyvien työntekijöiden henkistä ja fyysistä työkykyä ja työllistymismahdollisuuksia. Ohjelman toteuttamisessa ovat keskeisesti mukana sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö ja opetusministeriö. Tavoitteisiin pyritään muun muassa muuttamalla lainsäädäntöä, kehittämällä palveluja, uudistamalla työelämän rakenteita sekä tutkimuksen, koulutuksen ja tiedotuksen avulla.

Tarkoitus on muuttaa asenteita myönteisemmiksi ikääntymistä kohtaan ja saada työmarkkinat arvostamaan iän tuomia vahvuuksia, kuten kokemusta, asioiden laajempaa hallintaa, tunnollisuutta ja nk. iän tuomaa viisautta. Työministeriön toimialaan kuuluu useita toimia, jotka tähtäävät ikääntyvien työnhakijoiden aseman parantamiseen työmarkkinoilla.

Ensimmäisen vuoden aikana ohjelma on keskittynyt tiedotukseen, koulutuksen suunnitteluun ja tutkimus- ja kehitysohjelmien arviointiin ja käyttöönottoon. Jo nyt on mahdollista nähdä myönteistä kehitystä suhtautumisessa vanhempiin työntekijöihin.

Kansallisen Ikäohjelman väliraportti julkaistiin maaliskuussa 1999. Sen mukaan alle 60-vuotiaiden työllisyys on säilynyt EU-maissa vakaana koko 1990-luvun, mutta 60-64 -vuotiaiden työllisyys on alentunut jyrkästi. Suomessa 25–55-vuotiaiden työllisyysaste on selvästi korkeampi kuin EU-maissa keskimäärin, 55-59 -vuotiaiden työllisyysaste on samalla tasolla, mutta alhaisempi 60- 64 -vuotiaiden keskuudessa.

Suomen asema kansainvälisessä vertailussa selittyy suurelta osin naisten työssäkäynnin yleisyydellä. Naisten työssäkäyntiaste on Suomessa korkeampi kaikissa ikäryhmissä lähes kaikkiin muihin maihin verrattuna. Poikkeuksena ovat muut Pohjoismaat, joissa naisten työllisyysaste on vieläkin korkeampi. Tämä selittyy osittain sillä, että muissa Pohjoismaissa osa-aikatyö on yleisempää kuin Suomessa.

Erityisesti ikääntyneillä työttömillä työnhakijoilla on nuoria selvästi heikompi koulutus. Vähintään ylemmän keskiasteen koulutuksen suorittaneiden prosentuaalisella osuudella mitattuna Suomen väestön koulutustaso on parempi kuin OECD-maissa keskimäärin, lukuun ottamatta 55-64 -vuotiaita. Suomen asemaa OECD-vertailussa parantaa suomalaisten naisten OECD-maiden keskitasoa selvästi parempi koulutus. Ikääntyneiden suomalaisten miesten koulutustaso on sitä vastoin OECD:n keskitasoa alempi.

Yhteistoiminnasta yrityksissä annetussa laissa (723/1997) on säännös, jonka mukaan henkilöstö- ja koulutussuunnitelmissa tulee pyrkiä huomioimaan ikääntyvät työntekijät.

Työministeriön julkaisu "Ikääntyvät työntekijät ja muuttuva työelämä" on tämän raportin liitteenä (liite 12).

9. Sosiaaliturva

9.1 Sosiaalimenojen kehitys

Ennen 1990-luvun alun lamaa Suomen sosiaaliturvajärjestelmän kustannukset olivat Euroopan keskitasoa, eli 25–27 % bruttokansantuotteesta. Lama nosti sosiaalimenojen osuuden Suomen bruttokansantuotteesta selvästi eurooppalaisen keskitason yläpuolelle. Kustannukset olivat korkeimmillaan vuonna 1993, jolloin ne kohosivat 35,5 %:iin bruttokansantuotteesta. Vuodesta 1994 alkanut kustannusten alentuminen on johtunut pääasiassa nopeasta talouskasvusta, mutta myös sosiaaliturvaan tehdyistä merkittävistä uudistuksista ja leikkauksista. Vuonna 1998 sosiaalimenojen arvioidaan olevan 28 % kansantuotteesta. Osuuden ennustetaan laskevan vajaaseen 27 %:iin vuonna 1999 eli lähelle eurooppalaista tasoa. Kuitenkin ensi vuosituhanalla väestön ikääntyminen luo paineita lisätä sosiaalimenoja erityisesti vanhuuteen liittyvien menojen osalta.

Sosiaalimenojen rakenne on muuttunut huomattavasti 1990-luvulla. Vaikka kohteena ovat pääasiassa olleet vanhemmat henkilöt sekä terveydenhuolto, laajamittaisesta työttömyydestä johtuvat menot muodostavat edelleen suuren kustannuserän. Terveydenhuoltokulut alenivat ensimmäisinä laman alkuvaiheissa, kun kunnat supistivat talousarvioitaan terveydenhuollon osalta ja päivärahoja leikattiin. Vuodesta 1995 lähtien terveydenhuollon menot ovat alkaneet jälleen kasvaa nopeasti.

9.2 Eläke-etuudet

Lakisääteisiä eläkkeitä maksetaan kahdesta eri eläkejärjestelmästä, joista toiseen kuuluvat ansiosidonnaiset työeläkkeet ja toiseen kansaneläkkeet. Vuosina 1996-97 tehdyt lainmuutokset selkeyttivät näiden kahden järjestelmän rooleja. Kansaneläkejärjestelmästä maksetaan minimitoimeentulon turvaava eläke henkilöille, joiden asuinpaikka on Suomessa, kun taas työeläkejärjestelmä perustuu työ- ja muihin ansiotuloihin.

Kansaneläkejärjestelmä antaa eläketurvan niille, joilla on pieni työeläke tai ei työeläkettä lainkaan (esim. naisille, jotka ovat koko elämänsä toimineet kotiäiteinä). Täyden kansaneläkkeen määrästä on säädetty laissa. Lain mukaan eläke määräytyy eläkkeensaajan asuinkunnan perusteella, koska elinkustannukset vaihtelevat alueellisesti maan eri osien välillä. Eläkkeen määrään vaikuttaa myös eläkkeensaajan siviilisääty. Yksittäisen eläkkeen määrään vaikuttavat myös muut tekijät. Ensinnäkin eläke sovitetaan eläkkeensaajan asumisen pituuteen Suomessa. Toiseksi kansaneläkkeen määrä riippuu työeläkejärjestelmästä maksettavan eläkkeen määrästä. Liitteenä on taulukko, jossa kansaneläkkeiden määrä on laskettu sillä perusteella, että henkilö on asunut Suomessa 40 vuotta ikävuosiensa 16-65 välisenä aikana (liite 13).

Vuoden 1997 lopussa sekä kansaneläkettä että työeläkettä saavia oli 79 % eläkkeensaajista. Vain kansaneläkettä saavia oli 10 % ja vain työeläkettä saavia oli 11 % kaikista eläkkeensaajista

10. Lasten päivähoito

Tammikuun lopussa 1999 alle kouluikäisistä lapsista 49 % oli kunnallisessa päivähoitossa. Lasten lisääntynyt päivähoito johtuu osittain naisten paremmasta työllisyystilanteesta.

Elokuun alussa vuonna 1997 uudistettiin pienten lasten päivähoitojärjestelmää. Uudistamisen tavoitteena oli selkiyttää ja yksinkertaistaa tukijärjestelmiä sekä yhtenäistää kuntien välisiä eroja päivähoitomaksuja määrättäessä. Uuden järjestelmän mukaan, päivähoiton maksut määräytyvät perheen koon ja tulojen perusteella prosentuaalisesti. Uudistuksen johdosta hyvätuloisten perheiden päivähoitomaksut alenivat. Samalla otettiin käyttöön uusi tukimuoto, yksityisen hoidon tuki. Se on vaihtoehto niille vanhemmille, jotka kunnallisen päivähoiton sijasta haluavat järjestää lapselleen yksityisen hoidon. Myös lasten kotihoiton tukijärjestelmää muutettiin siten, että nyt tuki käsittää hoitorahan, sisarkorotuksen ja tulosidonnaisen lisäosan.

Vuoden 1999 keväällä STAKES teki yhteistyössä Kansaneläkelaitoksen tutkimus- ja kehitysyksikön kanssa sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta valtakunnallisen lastenhoitotutkimuksen suomalaisperheiden lastenhoitojärjestelyistä. Tutkimus on kyselytutkimuksena toteutettu väestötutkimus, jossa korostettiin perheen näkökulmaa. Tutkimuksen mukaan lähes puolet alle kouluikäisistä lapsista hoidetaan kotona. Lähes yhtä yleistä kuin kotihoito on kunnallinen päivähoito (46 % lapsista), josta päiväkodin osuus on lähes kaksinkertainen perhepäivähoitoon verrattuna. Yksityisen päivähoiton osuus päivähoitosta Suomessa on marginaalinen (4-5 %). Kodin ulkopuolisen hoidon osuus kasvaa lapsen iän mukana. Alle vuoden ikäisistä lapsista vain 2 % on kodin ulkopuolisessa päivähoitossa, koska valtaosa perheistä käyttää hyväkseen äitiys- ja vanhempainrahakauden. 1-2 -vuotiaista lapsista 36 % on joko päiväkoti- tai perhepäivähoitossa, kun taas vastaava luku 3-5 -vuotiaiden kohdalla on 64 %. 6-vuotiaista 75 % on kunnallisessa tai yksityisessä päivähoitossa.

11. Raskaana olevien naisten erityissuojelu työtehtävissä

Työntekijällä on raskauden perusteella oikeus erityisäitiyslomaan ja tämän ajan kattavaan erityisäitiysrahaan. Sairausvakuutuslain (192/1990) mukaan erityisäitiysrahan ja -loman edellytyksenä on se, että raskaana olevan työhön tai työpaikan olosuhteisiin liittyvän kemiallisen aineen tai säteilyn tai tarttuvan taudin arvioidaan aiheuttavan vaaraa sikiön kehitykselle tai raskaudelle. Erityisäitiysrahaa maksetaan sitten samoin perustein kuin normaalia äitiysrahaa edellyttäen, että kyseiselle työntekijälle ei voida järjestää muuta työtä.

12 artikla

1. Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin naisten syrjinnän poistamiseksi terveydenhoidon alalla ja varmistaa miesten ja naisten tasa-arvon pohjalta terveydenhoitopalvelujen saannin, mukaan lukien perhesuunnitteluun liittyvät palvelut.

2. Edellä olevan 1 kappaleen määräyksistä riippumatta sopimusvaltiot varmistavat naisille asianmukaiset palvelut raskauden, synnytyksen ja synnytyksen jälkeisen kauden aikana antaen tarvittaessa palveluja maksuttomasti sekä riittävän ravinnon raskauden ja imetyksen aikana.

1. Terveyden edistäminen

1.1 Huumeet

Valtioneuvosto antoi joulukuussa 1998 periaatepäätöksen huume politiikasta, jonka toimenpide-ehdotukset koskevat ennaltaehkäisyä ja varhaista puuttumista, väärinkäyttäjien ja heidän perheidensä hoitoa ja tukemista sekä valvontatoimia. Ehdotettujen toimenpiteiden täytäntöönpanoa valmistellaan.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti maaliskuussa 1999 toimivaltaisten ministeriöiden ja niiden alaisten laitosten edustajista koostuvan työryhmän koordinoimaan kansallista huume politiikkaa ja edistämään "Huume strategiaa". Tarkoituksena on vakiinnuttaa menettelytavat, joiden avulla sekä viranomaiset että kansalaisjärjestöt voisivat raportoida toimistaan huumeiden käytön ehkäisemiseksi. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö on nimittänyt komitean laatimaan ehdotuksia huumeiden käytön ehkäisemiseksi nuorten keskuudessa.

Viime vuosina terveydenhuoltoviranomaiset ovat myötävaikuttaneet entistä enemmän huumeiden käyttäjien hoitoon. Vuonna 1997 otettiin käyttöön uudenlainen huumeriippuvaisten hoitomuoto.

Vuonna 1996 Stakesin yhteyteen perustettu huume aineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus (National Drug Monitoring Centre) toimii kansallisena huume valistuskeskuksena. Keskus on tehostanut toimintaansa ja muun muassa raportoi huume tilanteesta vuosittain.

Kaikki huumeiden käytön indikaattorit (huumeiden kokeilu ja käyttö, kuolemantapaukset ja rikollisuus) ovat lisääntyneet koko 1990-luvun ajan, mutta koska niiden lähtöarvot ovat olleet melko matalat, ongelma ei ole saavuttanut samanlaisia mittasuhteita kuin esim. Keski-Euroopassa.

"Huumeet Suomessa 21. vuosisadalla" on eri alojen ohjelma, joka Suomen Akatemian tulee toteuttaa vuosina 2000–2002. Ohjelman avulla rahoitettavat hankkeet keskittyvät huumeisiin yhteiskunnallisena ongelmana, huume politiikkaan, huumeiden käytön laajuuteen ja niiden käyttötapoihin, huumeiden käytön sosiaalisiin ja terveysvaikutuksiin sekä huume ongelman lieventämiseen.

1.2 Tupakointi erityisesti nuorten keskuudessa

Nuorten tupakointi ei juuri ole vähentynyt viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. 1980-luvun alun myönteinen kehitys kääntyi nousuun vuosikymmenen lopulla. 1990-luvulla tupakointi on nuorten terveystottumustutkimuksen mukaan vakiintunut, ja vuonna 1999 tuskin yksikään 12-vuotias tupakoi päivittäin. 14-vuotiaista pojista 12 % ja samanikäisistä tytöistä 17 %, 16-vuotiaista pojista 28 % ja samanikäisistä tytöistä 29 % ja 18-vuotiaista pojista 34 % ja samanikäisistä tytöistä 29 % tupakoi päivittäin. WHO:n koululaistutkimuksen mukaan 15-vuotiaista pojista 25 % tupakoi vuonna 1994 ja 19 % vuonna 1998, kun taas 15-vuotiaiden tyttöjen keskuudessa tupakointi vakiintui 20 %:iin.

Vuosisadan alkupuolella syntyneistä miehistä 80 % on tupakoinut säännöllisesti jossakin elämänsä vaiheessa, kun taas samanikäisistä naisista tupakoivia on alle 10 %. Tämä ero on lähes kokonaan hävinnyt, kun tarkastellaan 1960-luvulla syntyneitä, ja nuoremmissa ikäryhmissä eroa on jäljellä tuskin lainkaan eri sukupuolten välillä. Sen sijaan erottavaksi tekijäksi on tullut on koulutus siten, että vähän enemmän kuin 10 % kaikista yliopistossa opiskelevista tupakoi, kun taas ammatillisissa oppilaitoksissa noin puolet tupakoi. Tämä ero tulee lähivuosisikymmeninä lisäämään merkittävästi terveyden sosiaalista eriarvoisuutta.

2. Raskauden aikainen ja sitä seuraava terveydenhuolto

Raskauden seurannassa kiinnitetään aikaisempaa enemmän huomiota vanhemmaksi kasvamiseen ja vanhemmuuden tukemiseen. Julkiseen terveydenhuoltoon kuuluvien äitiysneuvoloiden lisäksi Suomessa on kymmenkunta yksityistä äitiysneuvola. Synnytysten määrä on viime vuosina laskenut ja synnyttävien naisten keski-ikä on noussut (vuonna 1997 synnyttäjien keski-ikä oli 29,8-vuotta). Lasten perinataalikuolleisuus on alentunut koko 1990-luvun ajan. Vuonna 1996 se oli 6,2 tuhatta lasta kohden.

“Vauvamyönteisyys” -ohjelma toimii edelleen Suomessa. Ohjelman tavoitteena on edistää ja tukea imetystä synnytyssairaaloissa.

Kunnalliset äitiysneuvolat toimivat yhteistyössä synnytyssairaaloiden äitiyspoliklinikoiden kanssa. Synnytyksistä yli 99 % synnytyksistä tapahtuu sairaaloissa, mutta synnytykseen liittyvä sairaalassaoloaika on lyhentynyt. Keisarileikkaukset ovat yleistyneet 1990-luvulla.

Raskaana olevista naisista 99 % käy raskautensa ensimmäisten neljän kuukauden aikana tarkastuksessa äitiysneuvolassa. Tarkastus on edellytyksenä äitiysrahan saamiselle. Äitiysavustus annetaan äidille valinnan mukaan joko äitiyspakkauksena tai rahana 760 mk. Äitiyspakkaus sisältää vaatteita ja muita lapsenhoitotarvikkeita.

Vuonna 1999 uusitaan äitiyspalveluja koskeva suositus. Suositus sisältää mm. perhesuunnittelua ja raskauden seurantaa, perhe- ja synnytysvalmennusta, imetystä ja äityshuollon laatua koskevia ohjeita. Samalla uudistetaan äitiysneuvoloissa käytettävät lomakkeet.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma alkaneelle Suomen hallituksen hallituskaudelle (1999-2003) korostaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä.

3. Perhesuunnittelu ja raskaudenkeskeytykset

Suomen peruskoulujen opetusohjelmaan kuuluu edelleen ihmissuhde- ja sukupuolikasvatus. Perhesuunnittelu- ja ehkäisyneuvontapalveluja annetaan kouluterveydenhuollossa, erityisneuvoloissa sekä lääkärien vastaanotoilla terveystieteissä.

Raskaudenkeskeytysten suhteellinen määrä Suomessa on edelleen alhainen verrattuna Pohjoismaista saatuihin tilastotietoihin ja muihin kansainvälisiin tilastoihin, vaikka keskeytysten määrä nousi vuonna 1996 ensimmäisen kerran kymmeneen vuoteen.

Raskaudenkeskeytysten väheneminen pysähtyi vuonna 1995. Vuonna 1996 raskaudenkeskeytysten määrä lisääntyi 550:llä edellisestä vuodesta ja oli 10 437 (8,3 raskaudenkeskeytystä tuhatta 15-49 -vuotiasta naista kohden). Määrä lisääntyi kaikissa alle 40-vuotiaiden ikäryhmissä. Seuraavana vuonna määrässä todettiin tapahtuneen hieman laskua (10 238), mutta vuotta 1998 koskevat alustavat luvut (10 600) ovat korkeammat kuin keskeytysten määrä viitenä edellisenä vuotena (liite 14).

Alle 20-vuotiaiden ikäryhmässä nousu alkoi jo vuonna 1995 (1502 raskaudenkeskeytystä), joten raskaudenkeskeytysten kokonaismäärä oli edelleen selvässä laskussa. Vuonna 1997 nousu alle 20-vuotiaiden ikäryhmässä jatkui (1653 raskaudenkeskeytystä). Alustavien tietojen perusteella vuonna 1998 on hieman nousua (liite 15). Joka tapauksessa raskaudenkeskeytykset ovat nuorten ikäryhmässä edelleen harvinaisempia kuin 20-34 -vuotiaiden keskuudessa.

Nykyisen aborttilain voimaantulon jälkeen eniten raskaudenkeskeytyksiä on tehty 20-24 -vuotiaille, joiden osalta raskaudenkeskeytysten suhde vuosina 1997 ja 1998 oli 15/1000.

Eniten raskaudenkeskeytyksiä tehdään Pohjois-Suomessa.

Kouluterveydenhuollon ja ehkäisyneuvolan palvelut ovat kaikille ilmaisia. Asiakkaille annetaan myös ehkäisyn alkaessa ensimmäisten kuukausien ehkäisypillereitä maksutta. Raskauden ehkäisyneuvonta on osa kansanterveyslain tarkoittamaa ennaltaehkäisevää terveydenhuoltoa, ja siihen sisältyy ehkäisymenetelmän valinta ja seuranta sekä terveystieteellinen kasvatus.

4. Seksiteitse tarttuvat taudit

Sukupuoliteitse tarttuvien tautien tilanne on viime vuosina pysynyt Suomessa vakaana. Vuonna 1998 todettiin yhteensä 187 uutta kuppaa-, 269 tippuri- ja 10 658 klamydiatapausta. HIV-infektio tartunnan on 9.4.1999 mennessä saanut 967 henkilöä. Heistä on naisia 215. Seksuaaliterveyden edistämiseksi sosiaali- ja terveysministeriö on edelleen vuosittain lähettänyt 16-vuotiaille sukupuoliasioita käsittelevän lehden, joka sisältää myös kondomin ja kirjeen vanhemmille nuorten seksistä. Stakes on käynnistänyt RASKE-projektin nuorten seksuaaliterveyden edistämiseksi ja raskauksien ehkäisemiseksi. Alueellisia nuorten seksuaaliterveyden kehittämishankkeita on käynnissä mm. Pohjois- ja Itä-Suomessa. Keski-Suomen perhesuunnittelun osaamiskeskuksessa on vuodesta 1997 alkaen ollut mahdollista suorittaa mm. seksologian 40 opintoviikon ammatilliset erikoistumisopinnot.

Seksuaaliterveyden ja hyvinvoinnin edistämisen valtakunnalliset painopistealueet ovat 2000-luvulle tultaessa:

nuorten seksuaalikasvatuksen tehostaminen,

seksuaaliväestön kehittäminen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa,

perhesuunnittelupalvelujen kehittäminen,

seksuaaliteitse tarttuvien tautien leviämisen ehkäisy ja

kaupallisen seksin aiheuttamien haittojen ehkäisy ja vähentäminen

Seksuaaliterveyden edistämistä tuetaan valtion tulo- ja menoarvioon varatulla terveyskasvatusmäärärahalla ja seksuaaliteitse tarttuvien tautien ehkäisyä tartuntatautimäärärahalla.

13 artikla

Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin toimenpiteisiin naisten syrjinnän poistamiseksi muilta talous- ja yhteiskuntaelämän aloilta varmistaakseen miesten ja naisten tasa-arvon pohjalta samat oikeudet, erityisesti:

oikeuden perhe-etuuksiin;

oikeuden pankkilainoihin, kiinnelainoihin ja muihin luottomuotoihin;

oikeuden osallistua virkistystoimintaan, liikuntaan ja kulttuurielämän aloihin.

1. Naisyrittäjyyden tukeminen

Hallitusohjelmassa korostetaan sukupuolten välisen tasa-arvon vahvistamista niin työ- kuin perhe-elämässä. Samoin siinä todetaan naisyrittäjyyden edistämisen tarve. EU:n työllisyysuuntaviivojen mukaisen Suomen työllisyyspolitiikan toimintasuunnitelma sisältää erityisesti yrittäjyyttä edistäviä toimenpiteitä. Keskeisessä asemassa toiminta suunnitelmassa on naisyrittäjyyden edistäminen. Yrittäjyyden tukemiseksi naisille myönnetään lainoja ja heitä varten on olemassa erityisiä koulutusohjelmia. Kehittämiskoulutuksen ja yrittäjäkoulutuksen avulla on pyritty luomaan kokonaan uusia työpaikkoja, joita voidaan perustaa esimerkiksi työharjoittelun jälkeen.

Työvoimatoimisto voi myöntää yrittäjäksi ryhtyvälle työttömälle työnhakijalle nk. starttirahaa toimeentulon turvaamiseksi sinä aikana, jonka yritystoiminnan käynnistämisen ja vakiinnuttamisen arvioidaan kestävän. Naisyrittäjien osuus starttirahan saajista on kasvanut ja se oli vuonna 1998 45 %, mikä on selvästi enemmän kuin naisyrittäjien osuus kaikista yrittäjistä.

Naisyrittäjille suunnatuista erityistoimenpiteistä voidaan mainita erityislainat, joita kauppa- ja teollisuusministeriö myöntää naisten omistamille ja johtamille, enintään viiden työntekijän pienyrityksille. Lisäksi edellytetään, että naiset omistavat vähintään puolet yrityksestä. Näiden lainojen avulla arvioidaan vuonna 1998 syntyneen noin 1 300 uutta työpaikkaa.

Lokakuun alusta 1997 tuli voimaan kotitaloustyön väliaikainen tukikokeilu, joka on luonut naisille työmahdollisuuksia koti-, hoito- ja hoiva-aloilla. Itä- ja Länsi-Suomessa kokeillaan nk. yritystukimallia, jossa tuki maksetaan suoraan palvelun saaneelle yritykselle, kun taas Etelä- ja Pohjois-Suomessa kokeillaan samanaikaisesti verotukimallia, jossa kotitaloudet saavat tuen verovähennyksen kautta. Kokeilulla pyritään edistämään palveluyritysten toimintaa alentamalla kotitalouksille tarjottavien palvelujen hintoja. Kysynnän lisääntyessä tuki edistää uusien työpaikkojen syntymistä. Alustavien tutkimustietojen perusteella kotityöpalveluja myyvät yritykset ovat olleet naisvaltaisia. Yritystukimallin piirissä naisvaltaisia yrityksiä on ollut 47 % ja verovähennyksmallin piirissä 51 %. Kotitaloustyön tukikokeilu jatkuu vuoden 1999 loppuun, jolloin päätetään siitä, jatketaanko sitä vai vakiinnutetaanko jompikumpi kokeiltavista malleista.

Työhallinto voi tukea työttömien perustamia osuuskuntia myöntämällä omatoimisuusavustusta osuuskunnan toiminnan alkuun saattamiseksi. Erityisesti naiset ovat aktiivisesti osallistuneet osuuskuntatoimintaan ja löytäneet osuuskuntien kautta uusia työtilaisuuksia. Työministeriön keväällä 1999 tekemän kyselyn mukaan keskimäärin 47,9 % osuuskuntien jäsenistä oli naisia.

1.1 Naisyrittäjyyden tukeminen kansallisten aluekehittämisohjelmien avulla

Euroopan sosiaalirahaston (ESR) alueohjelmissa ja toiminnassa keskeisiä aiheita ovat uusien työpaikkojen luominen, työllisyyden parantaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Vuoden 1998 loppuun mennessä ESR:n alueellisten ohjelmien avulla noin 135 000 henkilöä on voinut kehittää taitojaan ja parantaa työllistymisedellytyksiään

Tavoite 2 -ohjelmaan kuuluu yritystoimintaa tukevia henkilöstökoulutustoimenpiteitä ja toimia, jotka kannustavat verkostoitumisen ja uuden teknologian käyttöönottoon. Lisäksi ohjelma tukee sukupuolten välistä tasa-arvoa työmarkkinoilla ottamalla erityisesti huomioon naisvaltaisten alojen erityistarpeet. Vuosien 1997-1999 ohjelmissa korostetaan entistä selkeämmin niitä mahdollisuuksia, joita naisyrittäjyys tarjoaa uusien työpaikkojen luojana.

1.2 Naisyrittäjien tuki EU:n rakennerahastojen kautta

EU:n uutta rakennerahastokautta (2000-2006) koskevat säännökset korostavat ohjelmatyössä sukupuolinäkökulmaa valtavirtaistamisen periaatteella. Suomi ottaa tämän huomioon valmistellessaan Euroopan sosiaalirahaston alaisia ohjelmiaan (tavoite 3 ja sen viitekehys, jossa kuvataan työllisyyttä ja henkilöresursseja edistävien tukitoimien taustaa koko maan osalta sekä yhteisön "Equal"-yhteisöaloitetta). "Equal"-yhteisöaloite tulee vaikuttamaan työmarkkinoilla esiintyvän syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan. Sukupuolinäkökulma ja erityisesti naisten aseman parantaminen työelämässä on ohjelmatyössä keskeistä.

Työministeriön johdolla valmistellussa viitekehyselähdöksessä, joka annetaan syksyllä 1999 valtioneuvoston käsiteltäväksi, korostetaan muun muassa innovatiivisuutta, jolla kehitetään voimassa olevia mahdollisuuksia samoin kuin tasa-arvoa ja naisten asemaa työmarkkinoilla parantavia toimintamalleja.

Suomella on hyviä kokemuksia "Employment NOW (New Opportunities for Women)" -yhteisöaloitteesta, jonka tarkoituksena oli parantaa naisten asemaa työmarkkinoilla innovatiivisten pilottitoimien avulla ja purkaa sukupuolten välistä vertikaalista ja horisontaalista työnjakoa työmarkkinoilla. Ohjelmasta saatuja kokemuksia tullaan jakamaan ja kehittämään tulevilla ohjelmakaudella.

Ohjelmakaudella tullaan lisäksi tarvitsemaan toimenpiteitä, joilla edistetään uusien yritysten perustamista ja turvaamaan toimivien yritysten kehitysedellytysten turvaamista. Kehittämällä naisten valmiuksia toimia yrittäjinä pyritään lisäämään naisyrittäjien määrää ja rohkaisemaan heitä ei-perinteiseen yrittäjätoimintaan.

2. Tasa-arvon edistäminen kulttuurin alalla

Tasa-arvo-ohjelmassa vuosille 1997-1999 hallitus suosittelee, että taiteen keskustoimikunta ja läänien taidetoimikunnat ottaisivat tuen jakautumisen tasapuolisesti naisille ja miehille myöntäessään apurahoja ja apurahan kaltaisia tukia ja jakaessaan palkintoja. Taidetoimikunnat on muodostettu tasa-arvolain mukaisesti siten, että jäsenenä on sekä naisia että miehiä.

Taide- ja kulttuurialan oppilaitoksissa naisten osuus on kasvamassa yhä useammilla aloilla, mikä tulee todennäköisesti johtamaan pian siihen, että naisia on taideammateissa enemmän kuin miehiä. Vuonna 1997 ammatillisten oppilaitosten kulttuurilinjojen opiskelijoista 65,5 % ja saman alan korkeakouluopiskelijoista 59 % oli naisia. Vuonna 1998 valtion myöntämistä taide- ja kulttuuriapurahojen saajista 44 % oli naisia.

Naiset osoittavat miehiä enemmän kiinnostusta kulttuuria kohtaan. Naisilla on luovia taideharrastuksia enemmän kuin miehillä soittimien soittamista lukuun ottamatta. Yhdistys-, kerho- ja järjestötoiminnassa naiset ja miehet toimivat yhtä aktiivisesti. Vuonna 1997 kulttuuritoimeen liittyvissä tehtävissä toimi 63 % naista.

Suunnitelmien mukaan kaikissa Suomen yleisissä kirjastoissa on Internetin käyttömahdollisuudet vuoteen 2000 mennessä. Tietoverkon käyttäjien sukupuolijakauma on tasoittumassa. Kirjastolain (904/1998) mukaan kirjastojen tulisi edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia käyttää kirjasto- ja tietopalveluja sekä edistää myös verkon virtuaali- ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen käyttöä sekä kehittää niiden kulttuurisisältöjä.

14 artikla

1. Sopimusvaltioiden tulee ottaa huomioon maaseudun naisten erityisongelmat ja heidän merkittävän osuutensa perheidensä toimeentulossa, mukaan lukien heidän työnsä talouselämän niillä aloilla, joilla ei makseta työstä rahallista korvausta, ja ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin varmistaakseen, että tämän yleissopimuksen määräyksiä sovelletaan myös maaseudun naisiin.

2. Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin naisten syrjinnän poistamiseksi maaseudulla varmistaakseen miesten ja naisten tasa-arvon pohjalta, että he osallistuvat ja hyötyvät maaseudun kehityksestä ja erityisesti varmistavat näille naisille oikeuden: (a) osallistua kehittämissuunnitelmien laatimiseen ja toteuttamiseen kaikilla tasoilla;

saada asianmukaisia terveydenhoitopalveluja, mukaan lukien perhesuunnitteluun liittyvää tiedotusta, neuvontaa ja palveluja;

hyötyä välittömästi sosiaaliturvaohjelmista;

saada kaiken tyyppistä koulutusta ja valmennusta oppilaitoksissa ja niiden ulkopuolella, mukaan lukien käytännön lukutaito-ohjelmat, sekä hyötyä yhdyskuntapalveluista muun muassa teknisen ammattitaitonsa parantamiseksi;

perustaa omaehtoisesti toimivia ryhmiä ja osuuskuntia yhtäläisten taloudellisten mahdollisuuksien luomiseksi työsuhteen tai itsenäisen ammatinharjoittamisen avulla;

osallistua kaikkeen yhdyskuntatoimintaan;

saada maatalouslainoja ja -luottoja, osallistua markkinointijärjestelmiin ja käyttää asianmukaista teknologiaa sekä saada yhtäläinen kohtelu maareformi- ja maanjako-ohjelmissa;

saada asianmukaiset elinolosuhteet erityisesti asuntoon, hygieniaan, sähkön ja veden saantiin, kulkuvälineisiin ja muuhun yhteydenpitoon nähden.

1. Maaseudun kehittäminen

Euroopan Unionin rakennerahastojen tarkoituksena on vähentää alueellista eriarvoisuutta ja parantaa taantuvien alueiden mahdollisuuksia. Viime vuosina tähän tähtäävissä rakennerahasto-ohjelmissa on kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota tasa-arvonäkökohtiin. Maaseudun kehittämiseen keskittyvän tavoite 5b:n väliraportin yhteydessä ohjelmakaudella 1995-99 laadittiin erillinen tasa-arvoon liittyviin teemoihin keskittynyt raportti. Raportti sisältää useita suosituksia siitä, miten sukupuolten tasa-arvoa voitaisiin edistää näiden ohjelmien avulla.

Vuoden 1998 alussa laadittiin raportti tasa-arvonäkökulman huomioon ottamisesta rakennerahasto-ohjelmien arviointimenetelmissä ja -perusteissa. Raportissa osoitetaan, miten ohjelmia ja niihin liittyviä hankkeita voidaan arvioida tasa-arvon edistämisen kannalta. Raportin laadintaan osallistui useita ministeriöitä.

Tulevan rakennerahastokauden (2000-2006) osalta tasa-arvonäkökulma on otettu laajasti huomioon alueellisten tavoiteohjelmien valmistelussa (tavoite 1 = kehityksessä jälkeen jääneiden alueiden kehityksen edistäminen; tavoite 2 = rakenteellisessa vaikeuksissa olevien alueiden taloudelliset ja sosiaaliset muutokset). Valmistelujen yhteydessä laadittiin myös muistilista tasa-arvoon liittyvistä asioista. Lisäksi sisäasiainministeriö, joka koordinoi ohjelmien valmistelua, palkkasi kolmeksi kuukaudeksi tutkijan selvittämään, miten tasa-arvonäkökulma voitaisiin sisällyttää näihin ohjelmiin.

Naisten rooli on otettu huomioon myös kansallisen tason aluekehitystyössä. Hallitus on nimittänyt maaseudun kehittämiseen liittyviä asioita koordinoimaan maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän ja sen alaisuudessa toimii maaseudun naisteemaryhmä. Edellä mainittu työryhmä pyrkii parantamaan maaseudun naisten asemaa lisäämällä heidän mahdollisuuksiaan ansaita tuloja ja harjoittaa vaikutusvaltaa sekä kannustamalla heitä osallistumaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Maaseudun naisteemaryhmän aloitteesta on käynnistetty naisryrittäjyyden lisäämiseen tähtäävä kokeilu, johon kuuluu ryhmätyötä, koulutusta ja lainoitusta. Lisäksi kymmeniä hankkeita on toteutettu tavoitteena kannustaa ja kouluttaa maaseudun naisia tässä asiassa. Työryhmä julkaisee neljästi vuodessa ilmestyvää uutislehteä, "Naisuutisia", joka antamalla tietoja koulutuksesta ja rahoituksesta, erilaisista hankkeista, vasta perustetuista yrityksistä ja onnistuneista yrittäjistä pyrkii kannustamaan ja aktivoimaan naisia

Euroopan sosiaalirahaston (ESR) tavoite 5b-ohjelman avulla tuetaan naisryrittäjyyttä toimenpidekokonaisuuksilla, joilla lisätään pk-yrittäjätoiminnan osaamista sekä kouluttamalla heitä muutoin maaseutumatkailun kehittämiseksi kylissä ja maaseutualueilla. Esimerkkeinä voidaan mainita

Varsinais-Suomen "naisosaajakoulutus"-projekti ja "Saariston mansikkapaikat" -projekti jonka kohderyhmään kuuluvat saaristoalueen maatalousyrittäjät, pienyrittäjät ja työttömät. Tavoitteena on, että kaksi kolmasosaa osallistujista olisi naisia.

15 artikla

1. Sopimusvaltioiden tulee taata miesten ja naisten oikeudellinen tasa-arvo.
2. Sopimusvaltioiden tulee myöntää naisille yksityisoikeudellisissa kysymyksissä sama oikeustoimikelpoisuus kuin miehille sekä samat mahdollisuudet käyttää sitä. Niiden tulee erityisesti myöntää naisille yhtäläiset oikeudet tehdä sopimuksia, hallita omaisuutta ja saada yhtäläinen kohtelu oikeudenkäynnin kaikissa vaiheissa.
3. Sopimusvaltiot sopivat, että kaikki sopimukset ja muut oikeudelliset asiakirjat, olivatpa ne minkä laatuisia tahansa, joiden tarkoituksena on rajoittaa naisten oikeustoimikelpoisuutta, on katsottava mitättömiksi.
4. Sopimusvaltiot myöntävät miehille ja naisille samat oikeudet henkilöiden liikkumista ja heidän asuin- ja kotipaikkansa valinnanvapautta koskevassa lainsäädännössä..

Suomen lainsäädännön mukaan miehet ja naiset ovat lain edessä tasa-arvoisia, kuten yleissopimuksen 15 artiklassa määrätään. Tässä yhteydessä viitataan edellisiin raportteihin.

16 artikla

1. Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin poistaakseen naisten syrjinnän kaikissa avioliittoon ja perhesuhteisiin liittyvissä asioissa ja erityisesti turvata miesten ja naisten tasa-arvon pohjalta:

sama oikeus solmia avioliitto;

sama oikeus vapaasti valita aviopuoliso ja avioitua vain omasta vapaasta tahdostaan;

yhtäläiset oikeudet ja vastuu avioliiton aikana ja liiton purkautuessa;

yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet vanhempina siviilisäädystä riippumatta lapsiinsa nähden; kaikissa tapauksissa lasten edut ovat ensisijaisia;

yhtäläiset oikeudet vapaasti ja vastuullisesti päättää lastensa lukumäärästä ja syntymisajoista sekä mahdollisuus tämän oikeuden harjoittamisen edellyttämään tietoon, opetukseen ja välineisiin;

yhtäläiset oikeudet ja vastuu lapsen holhouksen, huollon, valvonnan ja adoption tai vastaavien järjestelmien suhteen, milloin nämä käsitteet on kansalliseen lainsäädäntöön sisällytetty. Kaikissa tapauksissa lasten edut ovat ensisijaisia;

samat henkilökohtaiset oikeudet aviopuolisoina, mukaan lukien oikeus valita sukunimi, ammatti ja työpaikka;

amat oikeudet kummallekin puolisolle vapaasti omistaa, hankkia, hoitaa, hallita ja käyttää omaisuutta tai luopua siitä joko maksutta tai korvauksesta.

2. Lapsen kihlaaminen ja lapsiavioliitto on katsottava mitättömiksi ja ryhdyttävä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin, mukaan lukien lainsäädäntötoimet, avioliiton solmimisen vähimmäisiän määrittämiseksi ja avioliittojen viralliseen väestörekisteriin kirjaamisen pakolliseksi saattamiseksi.

Viittaamme edellisiin raportteihin.

Niiden kysymysten lisäksi, joihin on vastattu edellä, komitea on ilmaissut huolestuneisuutensa naisten suhteellisen pienestä osuudesta korkeissa päättävissä ja hallinnollisissa asemissa niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla (lasikattoilmiö).

Pääosa sekä julkisen että yksityisen sektorin päällikötason tehtävistä on edelleenkin miesten hallussa. Yksityisellä sektorilla naisten lukumäärä näissä tehtävissä on kuitenkin lisääntynyt. Kun vuonna 1990 johtajista noin viidennes (21 %) oli naisia, heidän lukumääränsä oli vuonna 1995 noussut jo neljännekseen.

1990-luvulla johtajaprofiilissa ei ole tapahtunut muutoksia: teknisissä ja markkinointijohdon asemissa enemmistö on miehiä, kun taas naisjohtajat hoitavat monia erilaisia liikkeenjohdollisia tehtäviä. Naisjohtajat muodostavat enemmistön vain henkilöstöhallinnossa, jossa heidän osuutensa vuonna 1990 oli 56 % ja vuonna 1995 61 %:a.

Johdon hierarkiassa naiset sijoitetaan tavallisesti alemman tai keskitason johtotehtäviin. Suurissa yrityksissä, joita pääosin hallitsevat miehet, naisjohtajat eivät yllä johtotasolle. Vain 2 % suurten yritysten huippujohtajista Suomessa on naisia.

Julkisella sektorilla johtotehtäviä on suhteellisen vähän verrattuna yksityiseen sektoriin. Noin viidennes kaikista johtajista vuonna 1995 toimi julkisella sektorilla.

Julkisella sektorilla lähes 40 % johtajista on naisia, mikä vastaa tasa-arvon vaatimusta (40/60). Kuitenkin myös julkisen sektorin tehtävät eroavat sukupuolesta riippuen. Vuonna 1995 kaksi kolmesta merkittävimmistä tehtävistä hoitavista johtajista oli miehiä. Hyvinvointipalveluja tuottavalla julkisella sektorilla naisia ja miehiä on yhtä paljon.

Valtion keskushallinto on miesvaltainen: vuoden 1995 tietojen perusteella 68 % johtajista oli miehiä ja 32 % naisia. Vain muutama nainen toimii valtionhallinnossa huippujohtajan asemassa. Paikallishallinnon johtajista 57 % oli miehiä ja 43 % naisia. Paikallishallinto työllistää paljon naisia. 74 % julkisen hallinnon naisjohtajista toimii kunnan tai kaupungin palveluksessa. Vain 26 % julkisen sektorin naisjohtajista toimii valtionhallinnossa.

Vuonna 1998 kaikista yliopistojen professoreista Suomessa oli 18,4 % naisia, mikä on prosentuaalisesti eniten EU:n jäsenvaltioiden alueella. Professorit nimitetään joko normaalisti julistamalla paikka ensin avoimeksi tai kutsumalla henkilö tehtävään, mikä on yleistymässä. Kutsuttujen professorien joukossa

naisia on miehiä vähemmän. Vuonna 1998 nimitettiin yhteensä 189 professoria, joista 57 oli kutsuttu tehtävään. Kaikista nimitetyistä professoreista 27 % ja kutsutuista 14 % oli naisia.

Liitteet

Liite 1

Tiivistelmiä eräistä tasa-arvolain soveltamiseen liittyvistä tapauksista ja tasa-arvovaltuutetun lausunnot.

Liite 2

”Pekingistä Suomeen”. Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelma (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1997:20).

Liite 3

”Tasa-arvo valtavirtaan. Sukupuolten tasa-arvon tila vuosituhaten kynnyksellä”. Loppuraportti Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelmasta 5.2.1997-28.2.1999 (Sosiaali- ja terveysministeriö).

Liite 4

Sukupuolibarometri 1998. Naisten ja miesten välinen tasa-arvo Suomessa (Tilastokeskus, tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Elinolosuhteet 1999:1. Tilastotietoa sukupuolen mukaan).

Liite 5

Markku Heiskanen ja Minna Piispa: ”Usko, toivo ja hakkaus: Tutkimus miesten naisiin kohdistamasta väkivallasta Suomessa, 1998”.

Liite 6

Perhevapaat - molempien vanhempien asia (Työministeriö)

Liite 7

Naisehdokkaiden osuus vaaleissa, naisten antamat äännet ja valitut naiset Suomessa vuosina 1954-1999.

Liite 8

Maahanmuuttajanainen Suomessa (Työministeriö).

Liite 9

Naisten ja miesten palkkaerot (Tilastokeskus).

Liite 10

Tilastotietoa palkkaeroista (Tilastokeskus).

Liite 11

“Ikääntyviä työntekijöitä koskeva ohjelma 1998-2000” (Sosiaali- ja terveysministeriön, työministeriön ja opetusministeriön esite)

Liite 12

Ikääntyvät työntekijät ja muuttuva työelämä (Työministeriö, Työterveyslaitos)

Liite 13

Etuuksien määrät vuonna 1999 (Kansaneläkelaitos)

Liite 14

Lailliset raskaudenkeskeytykset Suomessa tuhatta 15-49 -vuotiasta naista ja 1000:tta elävänä syntynyttä kohden vuosina 1969-1997; 1998 (alustavat tiedot)

Liite 15

Raskaudenkeskeytykset ikäryhmittäin tuhatta samaan ikäryhmään kuuluvaa naista kohden vuosina 1975-1997; 1998 (alustavat tiedot)

Liite 16

Tilastot ja taulukot.